

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Pedagogika volného času

**INFORMOVANOST STŘEDOŠKOLSKÝCH
UČITELŮ LIBERECKÉHO KRAJE
O KYBERŠIKANĚ**

**KNOWLEDGE OF SECONDARY SCHOOL
TEACHERS IN THE LIBEREC REGION
OF CYBERBULLING**

Bakalářská práce: 12–FP–KPP– 46

Autor:

Kateřina NAWRATOVITZOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Oto Dymokurský

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
71	9	3	16	38	1+CD

V Liberci dne: 20. dubna 2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Kateřina Nawratovitzová
Osobní číslo: P10000090
Studijní program: B7505 Vychovatelství
Studijní obor: Pedagogika volného času
Název tématu: Informovanost středoškolských učitelů Libereckého kraje o kyberšikaně
Zadávající katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1) Cíle

- Popsat informovanost učitelů vybraných středních škol v Libereckém kraji v oblasti kyberšikany.
- Popsat možnosti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti kyberšikany.
- Vyvodit doporučení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků vybraných středních škol v Libereckém kraji.

2) Požadavky

- Prostudovat odbornou literaturu k tématu.
- Vytvořit dotazník a administrovat jej na vybraných školách.
- Vyhodnotit výsledky dotazovaného šetření.

3) Metody

- Dotazování formou dotazníku

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ROGERS, V., 2011. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-984-2.

KOLÁŘ, M., 2011. Nová cesta k léčbě šikany. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.

VAŠUTOVÁ, M., 2010. Proměny šikany ve světě nových médií. Vyd. 1.

Filozofická fakulta Ostravské Univerzity v Ostravě. ISBN 978-807-3688-585.

VÁGNEROVÁ, K., ed., 2011. Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-807-3679-125.

KAVALÍR, A., ed., 2009. Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele [online]. Vydání první. Plzeň: Člověk v tísni. ISBN 978-80-86961-78-1.

BAUMAN, S., 2010. Cyberbullying: what counselors need to know. Alexandria, VA: American Counseling Association. ISBN 15-562-0294-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Oto Dymokurský

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

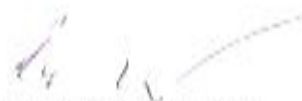
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Informovanost středoškolských učitelů Libereckého kraje o kyberšikaně

Jméno a příjmení autora: Kateřina Nawratovitzová

Osobní číslo: P10000090

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 20. dubna 2013

.....
Kateřina Nawratovitzová

Poděkování

Děkuji Mgr. Otovi Dymokurskému za odborné vedení, cenné rady a za přínosné konzultace při tvorbě bakalářské práce. Rodině a přátelům děkuji za podporu v průběhu celé doby studia na univerzitě. Děkuji respondentům za ochotu podělit se o své zkušenosti.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na oblast kyberšikany. Jejím cílem je popsat informovanost středoškolských učitelů Libereckého kraje v této oblasti a vyvodit doporučení na základě zjištěné míry informovanosti učitelů o kyberšikaně. Teoretická část práce se zabývá problematikou kyberšikany, konkrétně jejími formami a možnostmi prevence, a přibližuje specifika týkající se učitelů středních škol a jejich žáků. Praktická část obsahuje výzkumné šetření, které ukazuje míru informovanosti učitelů středních škol o kyberšikaně.

Klíčová slova: kyberšikana, informovanost, internet, anonymita, agresor, oběť, publikum, prevence, učitel, žák, střední škola

Annotation

Bachelor thesis is focused on cyberbullying. Its goal is to describe knowledge of secondary school teachers in the Liberec region of cyberbullying and present recommendations based on research findings. The theoretical part deals with issues of cyberbullying, its forms and prevention, as well as specifics of secondary school teachers and their pupils. The practical part deals with research of this issue, which shows an overall knowledge of secondary school teachers of cyberbullying.

Keywords: cyberbullying, knowledge, internet, anonymity, aggressor, victim, audience, prevention, teacher, pupil, secondary school

Obsah

Úvod.....	10
I. Teoretická část.....	11
1. Kyberšikana.....	12
1.1. Definice kyberšikany	12
1.2. Šikana versus kyberšikana	14
1.3. Způsoby kyberšikany	15
1.4. Formy kyberšikany	18
1.5. Účastníci kyberšikany	21
1.5.1. Agresor.....	21
1.5.2. Oběť	23
1.5.3. Publikum	25
1.6. Diagnostika kyberšikany.....	26
1.7. Prevence a řešení kyberšikany.....	27
2. Učitelé střední školy	30
3. Žáci střední školy.....	35
II. Praktická část.....	37
4. Výzkumné šetření	38
4.1. Cíl výzkumného šetření	38
4.2. Metodologie výzkumného šetření.....	38
4.3. Vzorek výzkumného šetření.....	39
4.4. Výsledky výzkumného šetření	42
4.5. Diskuse výsledků výzkumného šetření.....	60
Závěr	66
Seznam literatury a zdrojů.....	67
Seznam příloh.....	71

Seznam použitých zkratk

FB	sociální síť Facebook
ICQ	komunikační program I Seek You
ICT	informační a komunikační technologie
IM	Instant messaging
PČR	Policie České republiky
SMS	služba krátkých textových zpráv
SŠ	střední škola
WEB	webová stránka
ZŠ	základní škola

Seznam tabulek

Tab. 1: Komparace šikany a kyberšikany podle kritérií, které je specificky vymezují

Tab. 2: Místo působiště školy – členění dle okresů

Tab. 3: Rozdělení respondentů dle pohlaví

Tab. 4: Věkové rozhraní respondentů

Tab. 5: Délka pedagogické praxe

Tab. 6: Pojetí kyberšikany

Tab. 7: Kategorie kyberšikany

Tab. 8: Rozdíly mezi běžnou šikanou a kyberšikanou

Tab. 9: Žádost oběti o pomoc

Tab. 10: Osobní zkušenost s řešením kyberšikany

Tab. 11: Nebezpečné faktory kyberšikany

Tab. 12: Zájem o problematiku kyberšikany

Tab. 13: Zdroj informací o kyberšikaně

Tab. 14: Přírůstek semináře

Tab. 15: Zájem o seminář

Tab. 16: Délka pedagogické praxe a její vliv na řešení kyberšikany

Seznam grafů

Graf 1: Místo působiště školy – členění dle okresů

Graf 2: Věkové rozhraní respondentů

Graf 3: Délka pedagogické praxe

Graf 4: Žádost oběti o pomoc

Graf 5: Osobní zkušenost s řešením kyberšikany

Graf 6: Zájem o problematiku kyberšikany

Graf 7: Zdroj informací o kyberšikaně

Graf 8: Přírůstek semináře

Graf 9: Zájem o seminář

Seznam obrázků

Obr. 1: Nejčastější formy kyberšikany

Obr. 2: Rozdíly mezi běžnou šikanou a kyberšikanou

Obr. 3: Rizikové faktory kyberšikany

Úvod

Informační technologie prolomily pomyslnou komunikační zeď mezi lidmi celého světa. Díky mobilním telefonům a internetu se naskytl nový způsob komunikace a možnost rychlého sdílení informací. Internet nabídl svým uživatelům téměř neomezený prostor pro každodenní komunikaci. Ovšem vše nové má svůj rub i líc. S novým způsobem komunikace přišla i nová forma agresivního chování, která je označována jako kyberšikana. Kyberšikana je definována jako záměrný útok jedince vůči druhé osobě, který je veden skrze informační a komunikační technologie.

Přestože se kyberšikana odehrává ve virtuálním světě, má své dopady i do reality školního prostředí. Navíc, jak se v poslední době ukazuje, souvisí úzce s běžnou šikanou, která se v populaci dospívajících objevuje nejčastěji ve spojitosti se školou. Právě proto se v práci zaměřuji na informovanost učitelů středních škol Liberecké kraje o kyberšikaně, protože považuji za důležité, aby ten, kdo má dospívajícím pomáhat s problémy v této oblasti, byl řádně informován.

Samotný výběr tématu byl motivován i mojí osobní zkušeností. Když jsem před lety pobývala v cizině, byla jsem svědkem kyberšikany druhé osoby. Situace se mě natolik dotkla, že jsem se oběti zastala a poskytla jí ochranu. Tehdy jsem přesně nevěděla, že se jednalo o kyberšikanu, přesto jsem považovala proběhlou situaci za něco, co by si dospívající neměl nikdy prožít. I proto považuji za důležité, aby učitelé, kteří přicházejí denně do styku se svými žáky, mohli nabídnout fundovanou pomoc.

Teoretická část práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola je věnována kyberšikaně, její charakteristice, porovnání s běžnou šikanou, formám, kterých může nabývat, aktérům, mezi něž patří oběť, agresor a publikum, a v neposlední řadě prevenci a řešení kyberšikany. Druhá kapitola se zabývá učiteli středních škol, konkrétně jejich rolí v boji s kyberšikanou a způsoby, jimiž se o kyberšikaně mohou informovat. Ve třetí kapitole se zaměřím na samotné žáky středních škol z pohledu vývojových specifík této skupiny ve vztahu k míře jejich ohrožení kyberšikanou.

V praktické části představím výsledky výzkumného šetření mezi učiteli středních škol v Libereckém kraji. Cílem výzkumného šetření je zjistit, zda učitelé znají pojem kyberšikana, jestli mají s kyberšikanou osobní zkušenost a jakým způsobem (by) ji řešili.

I. Teoretická část

1. Kyberšikana

Primární je porozumět etickým pravidlům komunikace ve virtuálním světě a tato pravidla přijmout za svá. (Rogers, 2011)

1.1. Definice kyberšikany

Tato kapitola je zaměřena na představení pojmu kyberšikana. Co publikace, to jiná definice – ovšem kontext je poměrně stejný. Například Hinduja a Patchin (2010) definují kyberšikanu jako záměrnou, zraňující činnost, která se opakuje a probíhá pomocí počítačů, mobilních telefonů a jiných elektronických přístrojů. V letech 2001 až 2003 byly s kyberšikanou spojeny dvě zahraniční osobnosti – Bill Belsey, kanadský učitel, který jako první založil webové stránky o kyberšikaně,¹ a Nancy Willard, americká právnička. Belsey (2013) definuje kyberšikanu jako použití informačních a komunikačních technologií pro podporu úmyslného, nepřátelského a opakujícího se chování jednotlivce či skupiny, které mají za cíl škodit ostatním. Willard (2007) vymezuje kyberšikanu jako krutost k ostatním zasíláním zraňujících materiálů a zapojení do jiných forem krutosti za pomoci internetu a jiných digitálních technologií (mobilní telefony). Willard (2007) také předpokládá, že termíny online prostředí a internet jsou vzájemně zaměnitelné. Zdůrazňuje, že se jedná o kyber-problematiku, kde je velmi obtížné definovat, kde internet začíná a kde končí. Domnívá se, že všechny tyto výrazy spadají pod současné a nově vznikající informační a komunikační technologie. Teorie, definice, názory a studie Belseyho (2013) a Willardové (2007) sloužily jako základní kámen pro výzkum a politiku prevence kyberšikany.

Mezi první publikované texty o kyberšikaně patří článek vydaný v roce 2003 v *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. Upozorňoval, že toto téma má nedostatek akademických odkazů při předpokládaném rozšiřování. (Vašutová, a kol., 2010)

Dehue (2008) popisuje kyberšikanu jako trýznění, ponižování, hrozby, ztrapňování či další napadání mezi mladistvými skrze internet, mobilní telefony a digitální technologie. Má totožné charakteristiky jako nepřímá tradiční šikana – opakovatelnost, psychické násilí a je záměrná.

¹ www.cyberbullying.org

Někteří autoři popisují kyberšikanu jako nový druh psychického násilí a jiní prohlašují, že kyberšikana vychází z tradiční koncepce šikany. Fileccia et al. (nedat.) charakterizují kyberšikanu takto:

- Kyberšikana je nemilosrdná forma nepříznivého chování, které je nejvíce stresující pro dětskou oběť.
- Mobilní telefony a internet tvoří součást každodenního života dětí a mladistvých, kteří je dále využívají pro sdílení a vytváření vlastního obsahu, a to v podobě textů, obrázků či videí, dále pak pro zábavu a pro vzdělávání jak doma, tak ve škole.
- Přestože jsou děti a mladiství často zkušenými uživateli online technologií, kteří jsou si vědomi jak rizik, tak způsobů, jak se s nimi vypořádat, ne všichni jsou dostatečně zběhlí ve vyhodnocování situací a pochopení jejich možných důsledků. Málokdy se dělí o své zkušenosti s rodiči či s vychovateli – o pomoc je žádají jako poslední. Existuje též mezera mezi zvyšující se angažovaností hrozeb na internetu a jejich uvědoměním si. Nezbytnou součástí je znalost a informovanost jak dětí, tak rodičů, která umožní proti rizikům včas zasáhnout a přijímat preventivní opatření.

V globálním pojetí kyberšikana představuje specifický druh násilí, přičemž využívá k ponižování, urážení, nadávání, zastrašování, vyhrožování, vydírání a pronásledování jedinců moderní média (internet, mobilní telefony a jiné komunikační technologie). (Vašutová, a kol., 2010)

Kowalski, Limber a Agaston (2008) definují kyberšikanu jako specifický druh šikany, která využívá mobilní telefony, internet a další moderní komunikační technologie za účelem škodit jiné osobě či ji ponižit.

Celosvětová organizace *STOP cyberbullying* popisuje kyberšikanu jako stav, kdy dítě či mladistvý opakovaně trápí, trýzní, pronásleduje, ponižuje a to vše za pomoci emailů, textových zpráv, nebo pomocí dalšího typu moderních komunikačních technologií. (Kowalski, et al., 2008) Z této definice je patrné, že převážně v USA je kyberšikana páchána dětmi a mladistvými na dětech a mladistvých. Pokud je podobná činnost zaznamenána u dospělých, spadá již do jiné kategorie obtěžování (stalking, sexuální obtěžování). (Hulanová, 2012)

Kyberšikanu pro účely této práce pojímám jako druh násilí páchaného osobou nebo skupinou osob na druhé osobě nebo skupině osob pomocí informačních a komunikačních

technologií (např. mobilní telefon, email, sociální sítě, webové stránky) s cílem druhému nebo druhým ublížit.

1.2. Šikana versus kyberšikana

		ŠIKANA	KYBERŠIKANA
JAK	Způsob	<i>Tváří v tvář.</i>	<i>Za použití ICT.</i>
	Forma	<i>Fyzická, verbální, sociální, ekonomická.</i>	<i>Nevyžádaná, zraňující, vyhrožující sdělení, pořizování a šíření záznamů aj.</i>
	Prostředek	<i>Fyzická zdatnost, verbální obratnost, orientace v sociálních vztazích.</i>	<i>Mobilní telefon (SMS, MMS), počítač (internet, email, IM, web, sociální sítě, hry).</i>
KDE	Místo	<i>Školní prostředí.</i>	<i>Kdekoliv v dosahu ICT.</i>
		<i>Nejbližší okolí.</i>	<i>Celý svět.</i>
KDY	Čas	<i>Před/v průběhu/po školním vyučování.</i>	<i>Kdykoliv, 24 hodin denně, 7 dní v týdnu.</i>
	Trvání	<i>Opakovaná akce.</i>	<i>Jednorázový akt.</i>
	Expozice	<i>Jednorázově.</i>	<i>Opakovaně.</i>
KDO	Identita aktérů	<i>Vzájemná znalost.</i>	<i>Anonymita.</i>
	Agresor	<i>Fyzická/sociální převaha.</i>	<i>Pokročilá znalost ICT.</i>
	Publikum	<i>Pasivní přihlížející, omezený počet.</i>	<i>Aktivní šířitelé (stávají se agresory). Nekončící publikum (celý svět).</i>
	Oběť	<i>Fyzicky, sociálně slabší.</i>	<i>Kdokoli, příp. s menší znalostí ICT.</i>
	Dospělí	<i>Informování, zapojení, prevence i intervence.</i>	<i>Nedostatečná úroveň, nízká úroveň supervize.</i>

Tab. 1: Komparace šikany a kyberšikany podle kritérií, které je specificky vymezují (Vašutová, a kol., 2010)

Kyberšikana se velmi často srovnává s tradiční šikanou. Obě mají společné to, že se odehrávají mezi lidmi, obě formy jsou nežádoucí a zraňující. Tyto formy šikanování poukazují na problém, který je nutné řešit. Přímá souvislost tradiční šikany a kyberšikany stojí v čele mnoha výzkumných studií – ve Vlámku poukazují na to, že existuje velké

propojení mezi kyberšikanou a tradiční šikanou, kde tradiční šikana se odehrává spíše ve školách a v sociálních sférách a ta dále pokračuje v kyberprostoru. Willard (2007) poukazuje na to, že šikanovaná osoba ve škole může být dále šikanována i online. Naopak se může z oběti stát agresor a pomocí komunikačních technologií útoky oplácet. Zmiňuje, že oběť může využívat online prostředí jako útočiště, kde může sdílet svoje obavy a deprese.

1.3.Způsoby kyberšikany

Z definice šikany vyplývá, že probíhá *tváří v tvář* na rozdíl od kyberšikany, která využívá prostředky informačních a komunikačních technologií. V dnešní době se nabízí bohatá škála prostředků, kterých agresori zneužívají pro šikanování oběti na dálku. Aktéry kyberšikany se mohou stát pouze osoby, které tyto prostředky využívají. Nabízí se tak možnost šikanovat oběť, aniž by se s ní agresor osobně kdy setkal či dokonce znal její identitu. (Vašutová, a kol., 2010)

Následující výčet popisuje prostředky, pomocí nichž může kyberšikana probíhat:

- **Mobilní telefony** vlastní již děti v prvních třídách základních škol. Umožňují nejen volání a zasílání textových zpráv, ale i pořizování obrázků, zvukových záznamů, videí a nejnověji i pohybování se po internetu. Mezi nejpoužívanější prostředek ke kyberšikanování patří krátké textové zprávy SMS (Vašutová, a kol., 2010, s. 81): „*Riziko spočívá v tom, že nepříjemná, obtěžující textová zpráva může oběť zastihnout kdekoli, neboť mobilní telefon se stal každodenní součástí života lidí a většina lidí jej nosí neustále u sebe.*“

Krejčí a Kopecký (2009-2010) uvádějí, že děti od osmi do osmnácti let upřednostňují při používání mobilních telefonů posílání zpráv (79,8 %) a telefonování (77,2 %). Velkou oblibu si získaly i zábavné nástroje, jako jsou audiopřehrávač (58,1 %), fotoaparát (57,3 %) a videokamera (43,8 %). Více než polovina respondentů (56,3 %) uvedla, že na svém mobilním telefonu hraje hry.

Eckertová a Dočekal (2013) upozorňují, že k ubližování lze zneužít i vlastní telefon oběti. Agresor zveřejní číslo dané osoby ve falešných inzerátech, např. poskytování erotických služeb, a následně je oběť zahlcena nechtěnými zprávami a telefonáty. Pomocí *sms spoofing* může agresor posílat SMS zprávy

zdánlivě z mobilu oběti – oběť se pak stává podezřelou např. ze zasílání vulgárních, erotických aj. zpráv.

- **Webové stránky** představují prostředí, kde agresor může napadat svou oběť. Oběti lze vytvořit falešnou webovou stránku s hanlivými fotkami, videi a komentáři. Stránka působí dojmem osobního profilu dané osoby, přičemž ta o „své“ stránce ani netuší. Pokud obsahuje nevhodné materiály, fotky či informace o jedinci, čtenáři nebudou přemýšlet o autorství, ale budou vidět oběť jako pachatele. Skutečný pachatel může být následně dopaden, ale oběť už bude poškozena.
- **Email** patří k dalším běžným způsobům komunikace. Email je rychlý, zdarma a snadno ovladatelný. Umožňuje být v kontaktu s kýmkoli a kdekoli a může posloužit jako doklad o proběhlé komunikaci.

Email tvoří vhodné prostředí pro kyberšikanu, a to hlavně proto, že v jedné chvíli lze poslat zprávu stovkám lidí. Agresorovi vzniká možnost odeslat lživé materiály v jedné sekundě po celém světě. Agresor může zveřejnit email oběti na některých serverech (sexuální tematika apod.) a náhle oběť zaplaví smršť nevyžádaných emailů. (Hulanová, 2012) *„Lehkost, s jakou lze vytvořit různé emailové účty, vede k tomu, že agresori mohou posílat útočné a šikanující emaily, ať pod pseudonymem, nebo pod cizí identitou, aniž by se museli bát toho, že je někdo odhalí.“* (Rogers, 2011, s. 34)

- **Chat** patří mezi další využívané prostředky internetové komunikace. Znázorňuje komunikaci mezi dvěma či více lidmi najednou v reálném čase v písemném projevu. Rozhovor probíhá v chatovacích místnostech a řadí se mezi nejnebezpečnější chování na internetu. Slabinou chatu je, že nikdy si nemůžete být jistí, kdo je na druhé straně – agresor může měnit svou identitu a zcela si vymyslet veškeré osobní informace. Proto je dobré neuvádět své osobní údaje na chatovacích stránkách. *„Chatovací místnosti jsou proto také výborným působištěm kyberstalkerů² a sexuálních predátorů, kteří „loví“ své oběti.“* (Hulanová, 2012, s. 46)

² Kyberstalking (pronásledování) označuje výraz pro opakované obtěžující a výhružné chování pomocí internetu nebo jiných komunikačních prostředků. Kyberstalker je osoba, která svou zamilovaností, sexuálními motivy či vyhrožováním neustále virtuálně obtěžuje svou oběť prostřednictvím emailu, chatu, SMS apod. (Royakkers, 2000)

Eckertová a Dočekal (2013) varují před agresory, kteří mohou v chatovacích místnostech obět' ponižovat před skupinou chatujících lidí.

- **Instant messaging (IM)** je v dnešní době velmi oblíbenou internetovou komunikací, která probíhá stejně jako chat v reálném čase a lze sledovat, kdo je z přátel právě připojený (online). V České republice je nejvíce využíván Skype a ICQ. Kyberšikana v prostředí IM má nejčastěji podobu zasílání agresivních a zstrašujících zpráv a sdílení kompromitujících fotografií a videí. (Eckertová, Dočekal, 2013)
- **Sociální sítě** se staly populární nejen mezi mladými lidmi, ale zasáhly všechny věkové kategorie. Sociální sítě jsou platformy, které obsahují kombinaci těchto funkcí: (a) interakce mezi dvěma či více lidmi; (b) vytváření osobních profilů s informacemi, které si můžeme sami zvolit a sdílet, včetně fotografií; (c) komunikace s ostatními v rámci internetu; (d) vyhledávání dalších uživatelů sociálních sítí. Potenciální kyberšikana tedy tkví především v zesměšňujících komentářích, sdílení nevhodných fotek, vytváření falešných profilů oběti apod. (Bauman, 2010)

Rogers (2011) zdůrazňuje, že pokud se na sociálních sítích neuplatňují bezpečnostní pravidla, mohou být informace potenciální oběti zneužity k rozšiřování pomluv a lživých zpráv. „*Tlak okolí a snaha být populární díky počtu následovníků a „přátel“ mohou vést děti k tomu, že přijmou „žádost o přátelství“ od člověka, kterého neznají – tím mu poskytnou přístup k osobním informacím, což je činí zranitelnými.*“ (Rogers, 2011, s. 34) Z toho vyplývá, že agresor si může sám vytvořit smyšlenou či pro obět' známou identitu, a tak sledovat svou obět'.

Mezi nejznámější sociální sítě se řadí Facebook, MySpace,³ Twitter,⁴ Lide.cz aj. Facebook a MySpace mohou užívat jedinci starší 13 let. Ovšem tuto podmínku lze snadno obejít – stačí uvést jiný rok narození. Z toho vyplývá, že sociální sítě využívají i děti mladší 14 let a mohou zde najít nevhodné materiály.

³ MySpace je jedna z největších sociálních sítí ve světě, ovšem v ČR není moc populární. MySpace se řídí mottem: „*A place for friends*“ (Místo pro přátele). Na MySpace můžeme najít i profily známých hudebníků, herců apod. (Bauman, 2010)

⁴ Twitter, stejně jako MySpace, je spíše populární ve světě než v ČR. Nicméně v poslední době se stává oblíbený i v ČR. Twitter umožňuje uživatelům posílat a číst příspěvky zaslané dalšími uživateli, a to pomocí *tweetů*. (140 znaků dlouhé zprávy, které se zobrazují na profilových stránkách uživatelů). (Bauman, 2010)

- **Blogy** představují tok myšlenek, které osoba sdílí s dalšími uživateli internetu. Blog může být jakýmsi online deníkem či místem pro osobní úvahy. Nicméně, mnoho blogů je věnováno konkrétním tématům, jako jsou např. výživa, cestování, politika apod. U většiny blogů může čtenář vyjádřit své připomínky a občas bývají zajímavější než samotná stránka. Ačkoliv blogy mohou být informativní a zábavné, mohou agresori použít kruté a zraňující komentáře jako prostředek kyberšikany. (Bauman, 2010) „Často tato situace nastává v případě rozchodů, kdy nespokojený ex-partner umístí na internet nelichotivé, intimní či jiné nevhodné informace o svém bývalém protějšku.“ (Kowalski, et al., 2008)

Vašutová (2010) připomíná, že blogy oproti chatům nemusejí být komentovány v reálném čase, ale uživatelé mohou reagovat i s odstupem dní, měsíců či let. Většinou se jedná o příspěvky jednoho editora, který zároveň upravuje své stránky.

1.4. Formy kyberšikany

S primárními nástroji internetu a mobilních telefonů existuje několik různých způsobů, kterými se projevuje kyberšikana:

- **Rozohňování (Flaming)** popisuje Bauman (2010) jako nepřátelské, vzteklé a urážlivé interakce, které jsou často bolestivými útoky. Flaming se může objevit v různých prostředích, jako jsou online a diskusní fóra, diskusní místnosti, emaily a IM. Hněv se často vyjadřuje pomocí velkých písmen, jako je „*NENÁVIDÍM TĚ!*“ Mnoho těchto zpráv je nemilosrdných a krutých a mají tendenci přehlížet skutečnost nebo jejich důvod.

Hulanová (2012) uvádí, že jde o slovní přestřelku, diskusi na internetu, která se mění v hrubé osočování komunikačního uživatele – jde tedy o zasílání zlostných a vulgárních zpráv online přímo oběti prostřednictvím internetu s cílem vyprovokovat hádku.

- **Obtěžování (Harassment)** na internetu či mobilním telefonu je stejné jako obtěžování pomocí více konvenčních prostředků. Harassment se vztahuje na nepřátelské akce zaměřené na něčí pohlaví, rasu, věk, sexuální orientaci apod. a je v rozporu se zákonem. Technologie umožňuje agresorovi vykonávat tyto

nepřátelské akce snadněji a vytrvaleji. Pachatel není časově omezen a zprávy, které ohrožují a hanobí oběť, může posílat opakovaně a z libovolného místa. Ačkoliv lze blokovat emaily a textové zprávy, kdy je znám odesílatel, existují aplikace, které umožňují pachateli zůstat v anonymitě. (Bauman, 2010)

Harassment má delší životnost a jde pouze o jednostranné zraňování – faktor odlišující se od flamingu. Protagonistou je tedy pouze jedna osoba, zatímco druhá osoba se snaží komunikaci ukončit. „*Útočník není tou osobou, s níž by oběť byla v přímém kontaktu, ale je jí jiný člověk odkudkoli na světě, s nímž se oběť setkala v rámci rozsáhlé sociální sítě pomocí online prostředí.*“ (Vašutová, a kol., 2010, s. 85)

- **Očernování (Denigration)** je postup ponižování nebo nerespektování jinou osobou využívající komunikačních technologií. Stejně tak jako většina variací kyberšikany, může být denigration provedeno v různých prostředích. Kromě připojení hrubé či zraňující zprávy, která je odeslaná přímo oběti, lze sdílet i obrázky na veřejně vytvořeném webu. (Bauman, 2010)

Vašutová (2010) popisuje denigration jako jiný typ zveřejňování informací o oběti (verbální, grafický, zvukový), které jsou škodlivé, nepravdivé, urážlivé a zesměšňující, přičemž agresor k tomu využívá osobní blogy, weby, diskusní fóra a sociální sítě.

- **Maškaráda (Masquerading)** neboli předstírání je technika, která vyžaduje od pachatele trochu více propracovanosti. Celá tato záležitost vězí v tom, že agresor předstírá, že je někdo jiný, či se vydává za jinou oběti známou osobu, a odesílá jí nevhodné zprávy. Bauman (2010) zdůrazňuje, že uživatelé by nikdy neměli prozrazovat své heslo do sociálních sítí – pachatel získá osobní informace a může je zneužít. Hlavním cílem agresora je posílat škodlivý materiál jiným osobám a očernit osobu, za kterou se vydává. „*Příjemci takových zpráv pak nespravedlivě obviní z těchto praktik nevinnou osobu, o níž se domnívají, že je jejím autorem.*“ (Vašutová, a kol., 2010, s. 86)
- **Odhalení a podvod (Outing and Trickery)** pracují vzájemně. Tato metoda spočívá v přesvědčování a v poskytování důvěrných informací či materiálů od oběti, které následně agresor sdílí pomocí emailu, textové zprávy či webových

stránek. Tyran přesvědčuje oběť, aby mu poslala intimní fotky či videa, které budou sloužit jen pro osobní potřebu. (Bauman, 2010)

Odhalení erotických fotografií občas slouží jako pomsta při ukončení vztahu. V českém prostředí se outing and trickery uchytilo pod pojmem sexting⁵ a tyto záznamy (fotografie a videa) jsou dále sdíleny na webové stránky, zejména mezi mladistvými. (Vašutová, a kol., 2010)

- **Sociální vyloučení (Social Exclusion)** Bauman (2010) označuje jako úmyslné a jízlivé opatření, aby bylo jednotlivcům jasné, že nejsou součástí skupiny a že jejich přítomnost je nežádoucí. Na internetu může toto vyloučení proběhnout snadno v chatovacích místnostech, online hrách nebo blozích. Při použití IM může být osoba vyloučena ze seznamu přátel, takže ztrácí schopnost zobrazit ostatní profily, komentovat příspěvky apod. Poselství je jasné – oběť je nežádoucí a stává se z ní vyděděnec.

„Je známo, že vyloučení člena skupiny je považováno za nejtvrďší trest již od pravěké rodové společnosti a zejména u mladých lidí je emoční důsledek vyloučení velmi silný.“ (Vašutová, a kol., 2010, s. 87)

- **Veselé fackování (Happy slapping)** Hinduja a Patchin (2010) představují jako nový fenomén kyberšikany. Základ happy slappingu spočívá v tom, že oběť je nafilmována ve chvíli, kdy je ponižována či fyzicky napadána, a následně je záznam zveřejněn pomocí internetu. Hulanová (2012) uvádí, že kořeny tohoto fenoménu pocházejí z metra v Anglii, kde skupinka mladistvých nečekaně někoho napadne a uštedří mu pohlavek.

„Cílem je získat maximálně šokující, originální dokument, který agresori zveřejní např. na některém z internetových portálů pro sdílení videa. Kritériem úspěchu je rostoucí počet zhlédnutí videa i míra brutality (např. srovnávání počtu vyražených zubů).“ (Eckertová, Dočekal, 2013, s. 67)

V poslední době se rozmohlo napadání bezdomovců, fyzicky slabých a opilých osob. V mnoha případech jde o zasvěcující rituál pro přijetí člena do různých skupin a gangů. Ačkoliv se to nezdá, odmítnout tuto brutální výzvu gangu vyžaduje od dítěte odvahu – pokud odmítne, nebude jedním z nich, nebude

⁵ Sexting tvoří složeninu ze slov sex a textování, což znamená elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií nebo videa se sexuálním podtextem. (Vašutová, a kol., 2010)

členem gangu. Proto se do těchto skupin a gangů přidávají i děti, u nichž je to překvapující. (Eckertová, Dočekal, 2013)

1.5. Účastníci kyberšikany

Mezi typické znaky tradiční šikany patří agresivní chování, přesila agresora nad obětí a opakovatelnost takového chování. U kyberšikany se tyto faktory mnohdy vůbec nemusí vyskytovat – kyberšikana se může vyskytovat kdekoli a v jakýkoli čas. Agresorům se dostalo díky internetu mnoho dalších prostředků, jak ublížit své oběti. Celý proces šikanování se proměňuje a mění se i role agresora a oběti. (Hulanová, 2012)

1.5.1. Agresor

Je zcela jasné, že při kyberšikaně nemusí být agresor silný jedinec, jak tomu většinou bývá u šikany. Agresorem bývá jedinec, který se vyzná v informačních technologiích. „*Pro jedince, kteří jsou považováni za fyzicky nebo sociálně slabší, může kyberprostor představovat sílu díky anonymitě a větší zručnosti při manipulaci s technikou. V prostředí ICT nezáleží na věku, pohlaví, síle a postavení v sociální skupině, ani na úspěšnosti v reálné společnosti.*“ (Vašutová, a kol., 2010, s. 90)

Agresorovi se naskýtá možnost vytvořit si na internetu svou novou identitu, která může být od reálného života naprosto odlišná. Mezi významné faktory, které podporují jedince při rozvoji agresivního chování, patří anonymita. Anonymita má dva póly – oběť nemusí vědět, kdo je agresorem, ale zároveň ani agresor nemusí poznat svou oběť. (Vašutová, a kol., 2010) „*Když lidé používají technologie, ztrácejí hmatatelnou zpětnou vazbu interakce tváří v tvář, která poskytuje vodítka důsledků jejich činů na ostatní.*“ (Willard, 2007, s. 80)

Chování kyber-agresorů je spíše vnímáno jako zbabělejší, jelikož se mohou „schovat“ za pozadí počítače a využívat anonymitu internetu. Nemusí tedy čelit jakýmkoli následkům svého chování, mohou zůstat neviditelní. (Campfield, 2006)

Ybarra, Espelage a Mitchell (2007) zmiňují, že více než polovina adolescentů, kteří mají zkušenost s kyberšikanou, ať už jako agresor či jako oběť, byli účastníky i tradiční šikany, ale pouze v roli oběti. S tradiční šikanou a s kyberšikanou mělo zkušenost 49 %

agresorů a 44 % obětí. Výsledky tedy poukazují na velký výskyt kyber-obětí a kyber-agresorů, kteří mají zkušenosti s tradiční šikanou. Z toho vyplývá, že existuje vzájemná provázanost mezi tradiční šikanou a kyberšikanou.

Vašutová (2010) uvádí, že pokud agresori nevidí svou oběť, ztratí zábrany a u agresora dochází k disinhibičnímu efektu.⁶ Deindividualizace⁷ je další významný faktor podněcující kyberšikanu. Anonymita u jedince na internetu je silnější než anonymita v lidském davu. Mnoho odborníků proto definuje nové technologie (internet) jako prostředí, kde agresor nemá zábrany i v případech, kdy je pojmenován, a tedy i méně anonymní.

Kavalír (2009) rozdělil kyber-agresory do několika různých typů. Rozlišuje, jestli se agresori skrývají či mají rádi publikum, jak svou činnost šíří apod.:

- **„Pomstychtivý andílek“** je typ agresora, který sám sebe jako agresora nevnímá. Vidí se za osobu, která odstraňuje zlo a chrání tak před agresorem sebe i ostatní. Většinou tento typ agresora šikanu zažil a nyní vrací úder. *„Tito pomstychtivci pracují ve většině případů sami, ale mohou své aktivity a motivy sdílet se svými nejbližšími přáteli a těmi, které vnímají jako oběti nyní kyberšikanovaného agresora.“* (Kavalír, 2009, s. 19)

„Pomstychtivý andílek“ potřebují dosáhnout poznání, že nikdo by neměl brát právo ostatních do svých rukou. Měli by si uvědomit, že pokud budou čelit šikaně ještě větší šikanou, situaci jen zhorší. (Kavalír, 2009)

- **„Bažící po moci“** představuje typ agresora, který si dokazuje, že je dostatečně silný na to, aby ho ostatní poslouchali – dává najevo svou autoritu. Pomocí strachu zkouší ovládat své oběti a obvykle potřebuje ke svému šikanování publikum. Bez publika by nedosáhl moci dle svých představ. Svými činy se chlubí a chce vyburcovat zpětnou odezvu. Pokud oběť své útoky neoplácí, agresor přitvrdí.

Ve většině případů bývá tento typ agresora sám obětí v tradiční šikaně. Ovšem v kyberprostoru se stává silný tím, že svoji oběť nikdy nemusí potkat. Většinou

⁶ Disinhibiční efekt je spjat s agresorem, který si při kyberšikaně dovolí mnohem více, než kdyby byl s obětí tváří v tvář. Dále je disinhibice posílena anonymitou a fyzickou a časovou vzdáleností. (Vašutová, a kol., 2010)

⁷ Deindividualizace je pojem pro anonymní dav, kde jedinec ustoupí vlastním instinktům a následně u něho zmizí pocit zodpovědnosti. (Vašutová, a kol., 2010)

si agresor ani neuvědomuje své hrubé chování. Vzhledem k tomu se tento typ agresora stává nejnebezpečnějším ze všech. (Kavalír, 2009)

- **„Sprosté holky“** je označení pro agresory, kteří se nudí či hledají zábavu. Většinou jde o děvčata, která nejčastěji šikanují jiná děvčata. Typ „sprostých holek“ realizuje kyberšikanu většinou ve skupině, kde je kyberšikana páchána na školních počítačích, na dívčích akcích nebo doma po výuce. Tento typ agresorů vyžaduje publikum – chtějí dát ostatním najevo, co jsou zač a že právě oni mají na to šikanovat ostatní. Uspokojením „sprostých holek“ je touha po obdivu ve skupině či v partě a samozřejmě podpora a uznání ostatních, když agresor šikanuje svou oběť. Náhlý konec takového šikanování nastává tehdy, když agresori ve své činnosti nenaleznou takovou zábavu, kterou hledali. (Kavalír, 2009)
- **„Neúmyslný agresor“** si vůbec neuvědomuje, že by mohl být agresorem. Před online uživateli si hraje na silného jedince, který se dokáže postavit za jiné, nebo že umí tvrdě reagovat na provokativní zprávy, které dostane například na chatu. „Neúmyslní agresori“ nejsou strůjci kyberšikany, pouze vrací rány bez přemýšlení o následcích vlastního jednání. Agresori se mohou cítit pohoršení skrze zaslané zprávy, které byly odeslané i ostatním, a následně mají tendenci odpovídat v záplavě vzteku a nestačí přemýšlet o následcích.

„Vzhledem k jejich sklonu vystupovat na internetu pod cizí identitou mohou posílat typické šikanující zprávy, avšak bez toho, aby jim došlo, jak je jejich jednání závažné.“ Většinou je jedinec překvapený, když je po vypátrání označen jako agresor. (Kavalír, 2009, s. 20)

1.5.2. Oběť

Stejně jako agresorem, tak i obětí může být kdokoli. Fyzická nebo sociální dovednost již nehraje roli, a to hlavně v případech, kdy je oběť nahodile vybrána v kyberprostoru. Stále však platí, že převládají útoky na slabší oběti. Hulanová (2012) zdůrazňuje, že větší riziko hrozí osobám, které jsou závislé na komunikačních technologiích.

Eckertová a Dočekal (2013) uvádějí, že do role oběti se spíše dostanou jedinci citlivější povahy či výrazně se lišící – hendikepovaní, nadprůměrně inteligentní, příliš

pocitiví apod. „*Pokud se dítě aktivně postaví útočníkům tváří v tvář, ti pak mohou přesunout násilí do elektronického prostředí a zvýšit jeho rafinovanost.*“ (Eckertová, Dočekal, 2013, s. 75) Oběťmi jsou často jedinci, kteří tráví nadprůměrné množství času u počítače a na internetu, což je dělá závislými. Je to jeden z důvodů, proč se oběti bojí svěřit – mají strach, že by jim byl zakázán přístup na internet. (Li, 2006)

Campfield (2006) upozorňuje na to, že oběti mohou mít osobnostní charakteristiky, které lákají ostatní, aby s nimi zacházeli nevhodně. Patří sem jiné chování, ať jde třeba o neoblíbenost okolím, neobvyklé chování (tiky), problémy pozornosti (impulzivita) apod.⁸

Lenhart a Madden (2007) uvádějí, že 4 z 10 uživatelů sociálních sítí se stávají oběťmi kyberšikany (39 %), oproti těm uživatelům (22 %), kteří tyto služby nevyužívají. Osoby, které vytvářejí na internetu sociální blogy, sdílejí své fotografie apod., se častěji setkávají s kyber-útoky či s obtěžováním. Li (2006) zase zdůrazňuje, že mnoho uživatelů sociálních sítí žije v izolaci a že mnoho z nich vyhledává na internetu vzájemné porozumění, které by je vyburcovalo k obraně proti agresorům.

Willard (2007) vyzdvihuje jedno z významných rizik (míst), kde se kyberšikana nejvíce odehrává – hledání porozumění a akceptace v online prostředí. Mezi rizikové prostředí patří online komunity, kde se mohou sdružovat osoby, které mají problémy se sebepoškozováním, osoby s rizikovým sexuálním chováním apod. Pro upřesnění lze uvést výsledky výzkumu, který se zaměřoval na nejčastější výskyt kyberšikany. Li (2006) uvádí chat (36 %) a email (22 %). Podle Hinduji a Patchina (2007) se nabízí chat (55 %), email (28 %) a SMS (9 %). Kowalski, Limber a Agaston (2008) uvádějí IM (66 %) a chat (24 %).

Willard (2007) dále předpokládá, že oběti kyberšikany jsou pravděpodobně méně zdatné v používání ICT – v online světě se chovají nezodpovědně až rizikově (při zveřejňování svých osobních fotografií, údajů aj.). Dále upozorňuje, že kyberšikana často vychází z předsudků vůči náboženství, rase, vzhledu, sexuální orientaci apod.

⁸ The Star Wars Kid – *Dítě hvězdných válek* – je přezdívka chlapce jménem Ghyslain Razy, který v roce 2002 natočil dvouminutové video, v němž se pokusil ztvárnit hrdinu Dartha Maula ze Star Wars. Místo známého svítícího meče použil golfovou tyč a začal před kamerou bojovat. Video vytvořil ve škole, a tak bylo následně nalezeno jiným žákem. Ten neváhal a video vyvěsil na webovou stránku Kazza bez Ghyslainova souhlasu. Video se okamžitě rozletělo po celém světě a během čtyř let dosáhlo ohromné sledovanosti – 900 milionů zhlédnutí (nyní se odhaduje již přes jednu miliardu zhlédnutí). Roku 2003 se *The Star Wars Kid* video stalo nejsledovanějším videem roku. Postupem času uživatelé internetu vylepšovali video tím, že k němu přidávali hudbu, z golfové tyče udělali svítící meč, apod. Když se chlapec o videu dozvěděl, utrpěl těžký psychický otřes a musel zahájit dlouhodobé léčení. Jeho rodiče nakonec zažalovali rodiny čtyř spolužáků, kteří byli zodpovědní za sdílení originálního videa. Tento případ ale skončil šťastně – Razy se stal úspěšným mladým mužem (vystudoval práva a nyní je ředitelem neziskové organizace v Kanadě). (Bauman, 2010)

Následky kyberšikany jsou víceméně porovnávány s následky nepřímé formy tradiční šikany na oběť. Gajdošová (2011) uvádí, že kyberšikana má většinou vážné dopady na emoční charakter oběti, sebeúctu, pocit osobního bezpečí a sebehodnocení. Oběť zažívá depresivní stavy, dlouhotrvající pocity méněcennosti, bezmoci, sklíčenosti, beznaděje, sebedestruktivní chování a pasivitu ve škole.

Gajdošová (2011) dále zmiňuje, že páchat kyberšikanu je sice snadné, ale bojovat proti ní je těžké a složité. Nevinné drobné posměšky přerůstají v dlouhodobé psychické týrání a mají tak ničující dopad na oběť. Největší riziko způsobuje fakt, že během kyberšikany jsou příznaky mučení neviditelné, což znesnadňuje odhalení.

Vašutová (2010) zdůrazňuje, že se u obětí často vyskytuje smutek, pláčtivost, snížený zájem o různé aktivity nebo schopnost se těšit z maličkostí. Často si oběť stěžuje na fyzické obtíže – bolest hlavy nebo břicha.

Největší riziko představuje sebevražda. Výzkum Hinduji a Patchina (2010) se zaměřoval na zkušenosti žáků s tradiční šikanou a s kyberšikanou v roli oběti i agresora. Zkoumali propojení těchto zkušeností s myšlenkami na sebevraždu. Zkušenost s tradiční šikanou koreluje s myšlenkami na sebevraždu od 6 % do 28 % u agresora a od 11 % do 29 % u oběti. U kyberšikany se korelace pohybuje v rozmezí od 9 % do 23 % u agresora a od 6 % do 18 % u oběti. Dvacet procent respondentů odpovědělo, že zvažovalo sebevraždu, zatímco devatenáct procent uvedlo, že se o sebevraždu dokonce pokusilo.

1.5.3. Publikum

U tradiční šikany je zpravidla zapojeno pár jedinců, nebo skupina jedinců (třída) a redukovaný počet pedagogů. Ovšem během kyberšikany se součástí publika může stát prakticky kdokoli, kdo používá prostředky ICT. Můžeme napočítat desítky, ale stejně tak statisíce či dokonce milióny jedinců z celého světa. Vašutová (2010) tvrdí, že přítomnost při šikanování je sociální zkušenost, která jedince učí poznatkům o síle, autoritě, sociální odpovědnosti nebo bezpráví. Tato zkušenost je pro žáky výrazně efektivní a neměla by se podceňovat.

„Ten, kdo je svědkem šikanování, ale i ten, kdo je o šikaně informován, bývá obvykle málo vycvičen v tom, jak by se měl správně zachovat, a proto preferuje zaujetí

postoje vnímajícího šikanu jako běžnou součást svého života“. (Vašutová, a kol., 2010, s. 94) Takové chování se vytváří spíše v kontextu určité skupiny.

Hinduja a Patchin (2010) uvádějí do souvislosti propagování kyberšikany a virovou povahu šíření. Vysvětlují, že publikum kyberšikany netvoří jen přihlížející osoby, které jsou jen příjemci aktu kyberšikany, ale i ti, kteří tato sdělení dále šíří, čímž se z nich stávají agresori – z pasivního přihlížejícího se stává aktivní agresor. K tomuto jevu se může přidávat jedna osoba za druhou, takže publikum může být nekonečně početným. Primárním aktérem kyberšikany může být jedna osoba, ovšem publikum se postará o další šíření.

Sdělení publikované prostřednictvím internetu nelze spolehlivě kontrolovat. Navíc zde hrozí, že akt kyberšikany se může objevit znovu – třeba i po několika letech (narůstá počet členů publika a tím vlastně i počet agresorů). Rozsah a následky kyberšikany tak mnohonásobně překonají možný rozsah tradiční šikany. (Vašutová, a kol., 2010)

1.6. Diagnostika kyberšikany

Děti a mladiství se často bojí svěřit rodičům, že jsou obětí kyberšikany. Domnívají se, že pokud by se svěřily, situace by se ještě zhoršila. Dospělým tedy nezbyvá nic jiného, než se zaměřit na neobvyklé chování svých dětí. (Vašutová, a kol., 2010)

Kavalír (2009) uvádí přímé (chování ostatních k jedinci) a nepřímé (chování nebo vzhled jedince) ukazatele přítomnosti kyberšikany:

- **nepřímé ukazatele přítomnosti kyberšikany – oběť:**
 - oběť náhle ukončí práci s počítačem,
 - změny nálad,
 - nervozita při kontrolování SMS zpráv či emailů,
 - strach chodit do školy,
 - zhoršení prospěchu ve škole,
 - agresivní chování při odchodu od počítače,
 - jedinec je smutný či nezvykle agresivní,
- **nepřímé ukazatele přítomnosti kyberšikany – agresor:**
 - okamžité vypínání obrazovky během příchodu další osoby,
 - nekonečné množství hodin strávené u počítače,

- agresivita při zákazu používání počítače,
- dítě neodpovídá na otázku, co na počítači dělá,
- dítě používá několik online účtů nebo adres;
- **přímé ukazatele přítomnosti kyberšikany – agresor:**
 - úmyslně ponižuje další jedince,
 - hrubé zacházení s jedinci,
 - pohrdá ostatními a nadává jim,
 - neustále kritizuje druhé,
 - úmyslné poškozování a kradení osobních věcí,
 - omezuje svobodu druhých,
 - poškozování oděvu druhých,
 - fyzické násilí na druhých.

1.7. Prevence a řešení kyberšikany

Celková strategie prevence kyberšikany vyžaduje spolupráci řady důležitých článků. Učitelé, rodiče, policisté, zástupci trestní správy, ale i samotné děti hrají významnou roli při boji s kyberšikanou. Všechny tyto články musí spolupracovat – není možné, aby jeden z článku vyřešil situaci sám. Během uplynulých let vznikaly organizace, které tyto články začaly propojovat v boji s kyberšikanou, včetně státní správy České republiky. (Hulanová, 2012)

Hulanová (2012) dále uvádí řadu organizací, které se podílejí na zvyšování informovanosti a prevenci v České republice. Mezi ně patří:

- **Safer Internet** (www.saferinternet.cz) je první české centrum evropského programu bezpečnějšího internetu. Safer Internet funguje od roku 2005. Vedle osvětové a preventivní činnosti nabízí ještě dvě specializované služby. První z nich je **Safer Internet Awarenod/Helpline** (Osvětové a asistenční centrum bezpečnějšího internetu) – mimo zvyšování informovanosti o nebezpečí internetu se zabývá i podporou ve formě psychologické a sociální pomoci a zahrnuje *Linku bezpečí online*, která poskytuje dětem první psychologickou pomoc při práci s internetem. Druhou je **Safer Internet Hotline** (Internetová horká linka) – nabízí občanům České republiky možnost hlásit nelegální obsah (dětská pornografie apod.) a předávat oznámení příslušným orgánům.

- **E-Bezpečí** (www.e-bezpeci.cz) se snaží identifikovat a analyzovat nebezpečné komunikační kanály pomocí ICT – nejvíce působí na mladou generaci ve věku 6–15 let. Následně získané informace zveřejňuje prostřednictvím internetu všem učitelům a studentům učitelských oborů a informace slouží osvětě a prevenci těchto jevů. Zdroj informací působí na gramotnost dětí o online světě.
- **Centrum prevence rizikové virtuální komunikace** (www.prvok.upol.cz) úzce spolupracuje s projektem E-Bezpečí. Centrum realizuje primární a situační prevenci a nejvíce se zaměřuje na prevenci rizikového chování dětí v online prostředí. Prevenci řadí do několika úrovní: *vzdělávání* (zaměřeno na veřejnost, školy, studenty učitelských oborů, Policii ČR), *preventivní programy pro školy* (soutěže pro žáky ZŠ a SŠ zaměřené na nebezpečí ICT), *intervence* (online poradna, další spolupráce s organizacemi), *výzkum* (plošné výzkumy pro celou oblast ČR).
- **E-Nebezpečí pro učitele** (www.e-nebezpeci.cz) se zabývá vzdělávacími aktivitami pro učitele všech typů škol. Základem je předat nové znalosti a dovednosti v oblasti rizikového chování v online prostředí.
- **Minimalizace šikany MiŠ** (www.minimalizacesikany.cz) je projekt, který spadá pod *Nadaci O2*, která se zabývá zlepšováním komunikačních dovedností u dětí a mladistvých. Cílem projektu je účinně snížit výskyt šikany na SŠ v celé republice. Záměrem MiŠ je předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou – jde o vytvoření českého školního programu proti šikanování.

Hulanová (2012) dále zmiňuje, že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR požaduje, aby každá škola měla svůj preventivní program – program proti šikanování. Povinnost tento program mít sice již existuje od roku 2009, ale kyberšikanu zahrnuje jen krátce. Z toho vyplývá, že školy se řídí dokumenty a doporučenými postupy, které se vztahují k tradiční šikaně. Nezbyvá jim tedy nic jiného, než vycházet z doporučení výše zmíněných projektů.

V **prevenci kyberšikany** (Kavalír, 2009) platí několik základních pravidel, díky kterým lze kyber-útokům předcházet:

- Uživatel informačních a komunikačních technologií by si měl rozmyslet, co a komu posílá. Platí to o všech citlivých informacích, ať už o sobě, tak i o rodině a známých.
- Veškerá hesla k emailu, sociálním sítím aj. se nikomu nesdělují. Útočník se tak může dostat k osobním údajům a následně je zneužít.
- Při chatování není správné sdělovat své osobní údaje, adresu, ani telefon – v danou chvíli nevíte, kdo se skrývá za monitorem. Uživatel by měl vystupovat na internetu pod neutrální přezdívkou a na svých účtech by neměl sdělovat osobní informace.
- Uživatel informačních a komunikačních technologií by neměl být tolik důvěřivý k informacím, které se vyskytují na internetu.
- Při chatování je dobré se nejprve seznámit s pravidly chatu, díky kterým uživatel ví, co je dovoleno a co ne. V takovém případě se uživatel může obrátit na poskytovatele služby.
- Neodpovídat na neslušné, hrubé či vulgární emaily a vzkazy.
- Pokud si uživatel domluví schůzku přes internet s cizí osobou, měl by o tom říct další osobě (nejlépe rodičům).
- Ve chvíli, kdy přijde nová emailová zpráva z neznámé adresy, je dobré email neotevírat. Může se jednat o vir.

Při řešení kyberšikany je dle Kavalíra (2009) dobré se řídit několika pravidly, kterými lze útok zredukovat:

- V první řadě oběť musí ukončit konverzaci s útočníkem. Pasivita a ignorace ze strany oběti jsou jednou z nejúčinnějších strategií, jak agresora odradit. V opačném případě by oběť provokovala agresora ještě více k dalším výpadům.
- V druhé řadě je podstatné zamezit přístup agresorovi k účtu či k telefonnímu číslu (pomocí blokad, výměny telefonního čísla apod.).
- Následně by oběť měla oznámit útok svým blízkým nebo někomu, kdo jí může pomoci. Oběť se také může obrátit na výše zmiňované webové stránky.
- Důležitým krokem je uchování důkazů – SMS zprávy, emaily, zprávy z chatu. Díky těmto důkazům může být zahájeno vyšetřování proti útočníkovi.

- Pokud okolí ví o případu kyberšikany, mělo by reagovat. Pasivní přístup z přihlížejících dělá spolupachatele. Podpora oběti může v tomto případě znamenat hodně.

2. Učitelé střední školy

Tato kapitola je zaměřena na pedagogy středních škol, resp. na jejich roli v prevenci a řešení kyberšikany a na možnosti jejich vzdělávání v problematice kyberšikany.

Učitelé (nejen) středních škol zpravidla chápou své povolání jako poslání a jsou významnými články ve společnosti. Mají moc ovlivňovat ideje, postoje a vzorce chování žáků. (Kyriacou, 2012)

„Způsob, jakým učitelé vykonávají své povolání, má výrazný podíl na formování lidských bytostí a na jejich individuální životní dráhy či existence. Veřejnost často poutá zájem o část výsledků vzdělávacího úsilí, především vytváření předpokladů pro uplatnění na trhu práce. Ale vliv školské výchovy a vzdělávání je daleko širší a směřuje k formování celých osobností dětí a mládeže.“ (Vališová, Kasíková, 2011, s. 16)

Být učitelem znamená v první řadě být osobností, které se nelze vyučit či naučit. Učitelem se může stát jen ten, který vychovává sám sebe a který je schopen prožívat veškerou problematičnost lidské existence. Učitelé nehrají roli rodičů, tudíž se nezodpovídají jen sobě, nýbrž celé společnosti. Význam jejich činnosti je velký, neboť úspěšnost či neúspěšnost jejich socializačního působení tvoří další předpoklady v rozvoji společnosti či v její stagnaci. (Vališová, Kasíková, 2011)

Podle zákona o pedagogických pracovních je učitelem ten, „*kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu*“, kterým je myšlen především školský zákon.

Pedagogové středních škol získávají odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzdláním, které získali studiem magisterského program – oblast pedagogických věd, která je zaměřena na přípravu učitelů střední školy. (Hrabal, Pavelková, 2010)

Zákon o pedagogických pracovních dělí pedagogy středních škol na učitele všeobecně-vzdělávacích předmětů, učitele odborných předmětů, třídní učitele, učitele

praktického vyučování, učitele odborného výcviku, výchovné poradce, školní metodiky prevence a speciální pedagogy.

Při prevenci a řešení jakéhokoli rizikového chování (tedy i kyberšikany) vycházejí pedagogové středních škol ze tří dokumentů:

- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních,
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2008),
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Nabízí se otázka, do jaké míry mohou středoškolští učitelé kyberšikanu, vzhledem k její povaze, řešit a pomáhat tak jejím jednotlivým aktérům. Jde především o to, že prostor, kde se kyberšikana vyskytuje, většinou přesahuje hranice školy.

V případě, kdy kyberšikana ohrožuje žáky během výuky, musí pedagogové jednoznačně zasáhnout. Prvním, kdo by se měl kyberšikanou žáků zabývat, je třídní učitel, jelikož má k žákům a jejich problémům nejbližší a žáci k němu mají největší důvěru. Třídní učitel by se měl nejprve snažit vyřešit problém v rámci třídy pomocí běžných postupů. Pokud kyberšikana přesahuje rámec třídy, nastupuje výchovný poradce⁹ a školní metodik prevence.¹⁰ Nejčastěji takový případ kyberšikany řeší školní metodik prevence, který na základě všech podkladů rozhodne, zda bude škola případ řešit sama, nebo ve spolupráci s externím odborníkem. (Rogers, 2011)

V rámci prevence by měla škola pamatovat na některá pravidla (Fileccia, et al., nedat.):

⁹ Práce výchovného poradce se opírá o kvalitní znalosti v oblastech rizikového chování a jeho prevence, pedagogicko-psychologické diagnostiky žáků, speciální pedagogiky, rodinné výchovy a komunikace školy s rodinou. Výchovný poradce je pedagog, který věnuje zvláštní pozornost problémům žáků, jejich zjišťování, prevenci a nápravě. (Vyhláška č. 72/2005 Sb.)

¹⁰ Školní metodik prevence vytváří preventivní program školy, koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků školy, spolupracuje s orgány státní správy, spolupracuje s výchovným poradcem apod. Školní metodik prevence poskytuje poradenské služby, kdy spolupracuje s třídními učiteli a provádí orientační šetření mezi žáky s rizikem či projevy rizikového chování. Dále poskytuje poradenské služby žákům a jejich rodičům. (Vyhláška č. 72/2005 Sb.)

- *Vytvářet podvědomí* – je důležité, aby si každá škola stanovila jasnou definici kyberšikany, která bude každému srozumitelná. Rodiče i žáci by měli vědět, že škola je může podpořit i ve chvíli, kdy se kyberšikana odehrává mimo školní budovu.
- *Pravidla chování* – měla by být jasně vymezena ve školním řádu. Pravidla chování by měla zahrnovat zákaz používání mobilního telefonu při vyučování a také by měla zahrnout šikanu přes internet a mobilní telefon.
- *Odpovědná osoba* – osoba, která má na starosti potírání šikany na škole, by se měla zabývat i kyberšikanou.
- *Pomoc zvenčí* – sem spadají policejní a krajští preventisté, kteří mohou velice působivě referovat o možných důsledcích kyberšikany. Následně mohou povědomí o kyberšikaně rozšířit i mezi žáky. U kyberšikany mohou kromě nich rychle a profesionálně zasáhnout i školní psychologové, sociální pracovníci a mediátoři.
- *Začlenění problematiky do výuky* – díky začlenění kyberšikany do výukového programu si žáci uvědomí, že jde o specifický problém, o kterém by se mělo mluvit.
- *Vzdělávání pedagogů v oblasti řešení konfliktů* – aby pedagogové mohli adekvátně reagovat na daný konflikt, musí rozpoznat první náznaky kyberšikany.

V rámci prevence by měl učitel pamatovat na některá pravidla (Vašutová, a kol., 2010):

- *Posilovat empatii u žáků* – žáci si neuvědomují, že jejich bezohledné chování může ostatním ublížit. Důležitost posilování ohleduplnosti by neměla být podceněna.
- *Vylepšovat atmosféru ve třídě* – prevencí mohou být aktivity zaměřené na zlepšování vztahů či společné školní projekty – napomáhá i zlepšení soudržnosti ve třídě.
- *Vážit si ostatních* – pokud si žák váží ostatních, vnímá vztahy separovaně od materiálních věcí (např. oblečení, vzhled, prospěch).
- *Poskytovat pozitivní zpětnou vazbu* – dobře myšlenou pochvalu si může druhý člověk vyložit jinak (např. věta „*Líbí se mi, že nelžeš.*“, je sice myšlena dobře, ale je negativně formulovaná. Lepší formulace by byla „*Líbí se mi, že jsi upřímný.*“).

- *Podporovat dobré vztahy mezi učiteli a žáky* – dobrý vztah je dobrou a snadnější cestou pro oběť, která nemá zábrany se svěřit.

Vašutová (2010) uvádí, že žákům by mělo být co nejvýstižněji vysvětleno, co kyberšikana znamená. Nejlepší způsob, jak dosáhnout pochopení této problematiky, je demonstrace samotného případu – žák se vžije do situace (ať už do role oběti, agresora nebo publika).

V rámci českých středních škol existují různá preventivní opatření vůči kyberšikaně. Školy se snaží zabezpečit práci na internetu a zamezit šíření rizikového chování.

Kavalír (2009) uvádí následující **pravidla prevence kyberšikany**:

- Přísný zákaz používání mobilních telefonů během hodiny – slouží k prevenci natáčení či focení žáků a učitelů. Mobilní telefony by měly být vypnuté a uloženy v tašce.
- Blokace přístupu na internet – v ICT hodinách povolit přístup jen na určité stránky. Učitel tak přiměje žáky, aby pracovali na zadané práci.
- Přehled učitele o dění, co žák na počítači dělá – k tomu slouží některé programy, pomocí nichž může učitel na svém počítači sledovat, co žáci dělají na svých počítačích.
- Během vyučování je zamezen přístup na některé webové stránky – hry, chat, sociální sítě. K tomu slouží blokace jednotlivých serverů.
- Každý žák je opatřen svým heslem – jen on ho zná a je jediný, kdo ho může změnit. Heslo slouží k zapnutí počítače, k přístupu ke své emailové stránce a ke své osobní složce.
- Obecný zákaz vstupu na webové stránky s pornografickou tematikou.
- Obecný zákaz přístupu na proxy servery – díky nim lze obcházet různá opatření.
- Celkové dění na počítači je zaznamenáváno – zpětně lze zjistit, co patřičný jedinec dělal na počítači (např. kolik stahoval dat, na jaké webové stránky chodil apod.).

Možnosti dalšího vzdělávání učitelů upravuje školský zákon a vyhláška č. 317/2005 Sb. Školský zákon jasně říká, že součástí povolání každého pedagogického pracovníka je jeho průběžné vzdělávání se. Prováděcí vyhláška upravující další vzdělávání pedagogických pracovníků definuje různé formy a typy studia, které jsou považovány za vzdělávání se pedagogických pracovníků podle školského zákona. Z hlediska problematiky kyberšikany přicházejí v úvahu následující formy studia:

- studium ke splnění kvalifikačních předpokladů – pokrývá především ty praktikující učitele, kteří z různých důvodů nemají vystudovanou řádnou aprobaci či stupeň studia,
- studium k prohlubování odborné kvalifikace – týká se těch učitelů, kteří mají vystudovaný řádný stupeň studia a řádnou aprobaci a chtějí si doplnit své vzdělání o nové poznatky (průběžné vzdělávání), případně se kvalifikovat na odbornou pozici ve škole, jakou je ředitel školy, výchovný poradce nebo školní metodik prevence (studium pro ředitele škol a školských zařízení, studium pro vedoucí pedagogické pracovníky, studium pro výchovné poradce, studium k výkonu specializovaných činností).

V současnosti se pedagogům Libereckého kraje nabízí několik možností dalšího vzdělávání v problematice kyberšikany. Na celorepublikové úrovni mohou využívat programy projektů, jako jsou Safer Internet, E-Bezpečí, MIS ad., případně kurzy nabízené institucemi zřizovanými MŠMT za účelem dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (Národní institut pro další vzdělávání, Národní ústav pro vzdělávání). Druhou možností je využít nabídky lokálních vzdělavatelů, kterými jsou pro učitele Libereckého kraje především Centrum vzdělávání Libereckého kraje a Technická univerzita v Liberci. (Centrum PRVoK PdF Univerzita palackého v Olomouci, 2013; CVLK, 2013; Minimalizace šikany, 2008; Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2013; Národní institut pro další vzdělávání, 2013; NÚV, 2013)

Pokud si učitel doplňuje řádnou kvalifikaci v jakékoli formě studia na Fakultě přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci, je součástí studia i problematika rizikového chování, mezi které patří i kyberšikana (např. kurzy Vybrané problémy výchovy, Prevence šikany ve škole, Poruchy socializace a prevence sociálně patologických jevů). (TUL, 2009)

3. Žáci střední školy

Tato kapitola je zaměřena na adolescenty, konkrétně na žáky středních škol, z hlediska specifík jejich vývoje. Žáci středních škol procházejí několika životními změnami (emocionálními, vztahovými, identitními). Díky některým aspektům těchto změn se adolescenti stávají rizikovou skupinou, která je ohrožena rozvojem rizikového chování, tedy i kyberšikanou. Ne nadarmo je adolescence označována za období mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 2003):

- **Pubertální změny** patří k primárním hormonálním změnám, které dítě uvádějí do adolescence. Tyto změny jsou spjaty s vývojem a růstem těla – výška, váha, vyspívání apod. Adolescenti začínají vnímat své změny i u svých vrstevníků a porovnávají se. Hodnotí postavu, vzhled a další fyzické aspekty. Jedinec prochází i celkovým rozvojem sebehodnocení, které je významně spjato se spokojeností se svým fyzickým vzhledem.
- **Kognitivní změny** jsou spjaty se změnou charakteristiky paměti – krátkodobé i dlouhodobé. S narůstajícím věkem a životními zkušenostmi se zvyšuje i kvantita informací v dlouhodobé paměti. Dále se u adolescentů zlepšuje pozornost a uvažování – jak v aktuálních možnostech, tak i při řešení jednotlivých problémů. Myšlení bývá spíše absolutní a relativní. Ovšem vše závisí na konkrétních znalostech, situacích, zkušenostech a okolnostech.
- **Emocionální vztahy** se během adolescence stále vyvíjejí. Přibývá vyšších citů a narůstá více druhů emocí. V začátcích adolescence se spíše jedná o emoční labilitu, kdy jedinec prožívá změny nálad, období krize, pocitové zvraty apod. Souvisí to s hormonálními změnami, s potřebou sebehodnocení a zvýšenou mírou sebereflexe. Ovšem každý adolescent prožívá své bouřlivé dospívání jinak. V další fázi adolescence tyto nálady odeznívají. Emocionální vztahy jsou úzce spjaty s erotickou sférou života a s mravním cítěním. Probíhá zde konfrontace reality všedního dne s vysněnými ideály.
- **Oblast vztahů** patří mezi nejvýznamnější z hlediska adolescentních změn. Jedinec prochází změnou postojů a vztahů, a to jak k sobě samému, tak i k ostatním lidem, a utváří si celkový postoj ke světu. Adolescent vnímá vlastní chování a prožívání, které vede k sebehodnocení. Uvědomuje si, že jeho činy

mohou ovlivnit jeho budoucnost. Pilířem pozitivního sebehodnocení je uznání vlastní hodnoty a možnost svobodného vyjadřování.

Vztah s druhými je jednou ze základních psychosociálních charakteristik adolescence. Ovlivňuje další dospělé role, jako jsou partnerské, rodinné, přátelské a profesní. Důležitým aspektem ve vztahu s druhými jsou komunikační dovednosti – vyjádření vlastního názoru, zdvořilost, naslouchání druhým apod., díky kterým se adolescent cítí jistější.

Specifická pro vrstevnické vztahy je možnost vzájemného poskytování názorů, pocitů, možnost napodobování druhého apod. Vznikají malé skupiny, kde probíhá přímá každodenní komunikace. Skupinky jsou tvořeny ze tří až deseti členů a jsou buď chlapecké či dívčí – málokdy jsou smíšené. V další fázi adolescence se dospívající začínají setkávat ve větších skupinách (patnáct až třicet členů). Výstupem těchto velkých skupin jsou spíše neformální akce (narozeninová párty aj.), kde adolescenti navazují své první partnerské vztahy.

- **Utváření identity** adolescenta se považuje za bouřlivé období dospívání. Podstatné je vědomí vlastní jedinečnosti, neopakovatelnosti a ohraničenosti vůči druhým adolescentům. Jedinec si v tomto období klade otázky typu „*kdo jsem, kam patřím, čeho jsem součástí, kam směřuji*“. Jedinec si začíná uvědomovat odlišnost své osobnosti od ostatních adolescentů, ale i od rodičů – jejich postoje, hodnot, rad apod. Zkouší experimentovat, kdy si vytváří pocit, že všechno zná a ví, co je pro něj nejlepší. V tomto období si adolescent vybírá i svou střední školu, přestože pro většinu adolescentů nemá dlouhodobá perspektivista valný význam. Zajímá je především blízká budoucnost, do které vkládají veškerou snahu a aktivitu. Adolescent hledá nové normy a pravidla ve vztahu k druhým lidem.

Za stav dosažení své identity se považuje, když si jedinec uvědomí sebe samého v širším časovém horizontu, kdy propojí vlastní minulost, přítomnost a další perspektivisty svého života.

II. Praktická část

4. Výzkumné šetření

4.1. Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je popsat informovanost středoškolských učitelů Libereckého kraje o kyberšikaně, popsat možnosti jejich dalšího vzdělávání v této oblasti a vyvodit ze získaných dat doporučení pro jejich další vzdělávání.

Parciálními cíli jsou:

1. Popsat, jak pedagogové chápou problematiku kyberšikan.
2. Zjistit, jestli se pedagogové již někdy setkali s kyberšikanou, a popsat, jak ji řešili.
3. Popsat míru zájmu pedagogů o další vzdělávání zaměřené na problematiku kyberšikan.
4. Zjistit, zda délka pedagogické praxe souvisí se způsobem řešení kyberšikan.

4.2. Metodologie výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo koncipováno kvantitativním způsobem. Sběr dat byl realizován prostřednictvím anonymního dotazníkového šetření. Dotazníky byly určeny pedagogům vyučujícím na středních školách v Libereckém kraji, na nichž je studium ukončováno státní maturitní zkouškou.

Celkem bylo elektronicky na emaily jednotlivých respondentů rozesláno 237 dotazníků, vrátilo se 88 dotazníků. Návratnost činí 37 %, což se u tohoto sběru dat dalo předpokládat. Vycházela jsem z faktu, že návratnost elektronického způsobu rozdávaní dotazníků se pohybuje kolem 30 %. (Průcha, 1995) Dotazníky byly rozeslány 3. října 2012. Respondenti měli měsíc a půl na jejich vyplnění. 20. listopadu 2012 byl sběr dat uzavřen.

Výsledky dotazníkového šetření jsou statisticky zpracovány, vyhodnoceny a graficky znázorněny.

Dotazník obsahuje 14 otázek, z nichž většina má uzavřenou podobu. Na otázku číslo 1-8 a 11-14 odpověděl plný počet respondentů. Na otázky číslo 9-10. odpovídali jen respondenti, kteří navštívili seminář o kyberšikaně.

4.3. Vzorek výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo realizováno na středních školách s maturitní zkouškou v oblasti celého Libereckého kraje. Liberecký kraj leží na severu Čech a tvoří 4 % (3 162,39 km²) území České Republiky. Celkový počet obyvatel je 438 600. V celém kraji se nachází 50 středních škol, kdy v okrese Liberec se nachází nejvyšší počet středních škol (20). (Školy Online, 2013)

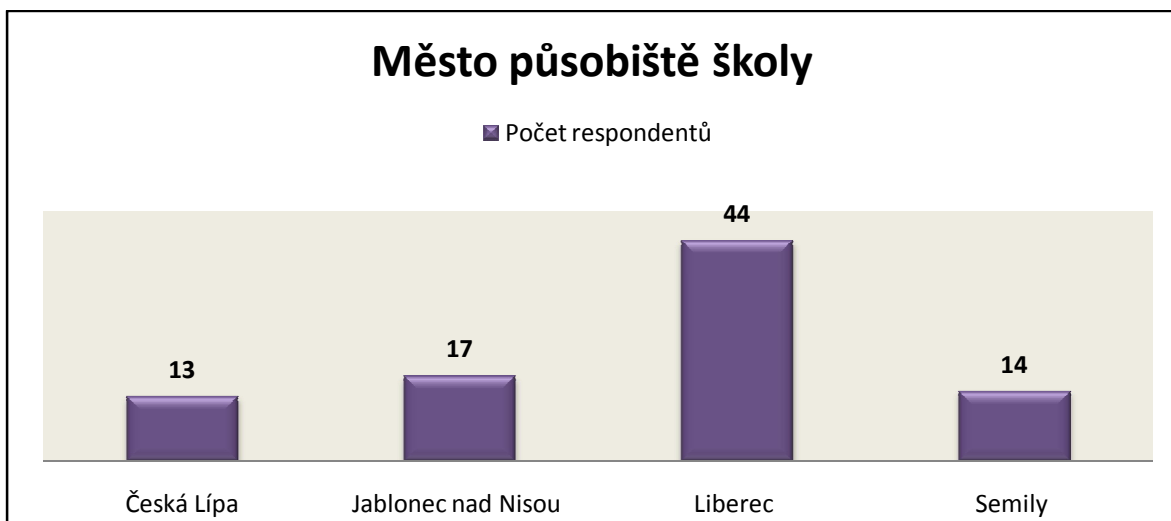
Kraj se dělí do **4 okresů**, do nichž spadají tato města:

- **Česká Lípa** – Cvikov, Česká Lípa, Doksy, Dubá, Kamenický Šenov, Mimoň, Nový Bor, Ralsko, Stráž pod Ralskem, Zákupy a Žandov;
- **Jablonec nad Nisou** – Desná, Jablonec nad Nisou, Lučany nad Nisou, Rychnov, Smržovka, Tanvald, Velké Hamry a Železný Brod;
- **Liberec** – Český Dub, Frýdlant, Hejnice, Hodkovice nad Mohelkou, Hrádek nad Nisou, Chrastava, Jablonné v Podještědí, Liberec, Nové Město pod Smrkem, Osečná a Raspenava;
- **Semily** – Harrachov, Jablonec nad Jizerou, Jilemnice, Lomnice nad Popelkou, Rokytnice nad Jizerou, Rovensko, Semily, Turnov a Vysoké nad Jizerou.

Jednotlivé okresy nejsou zastoupeny rovnoměrně – zatímco polovinu celého vzorku tvoří respondenti z libereckého okresu, jablonecký je zastoupen 19 %, semilský 16 % a českolipský 15 %.

N = 88	Frekvence	%
Česká Lípa	13	15 %
Jablonec nad Nisou	17	19 %
Liberec	44	50 %
Semily	14	16 %

Tab. 2: Místo působiště školy – členění dle okresů

Graf 1: Místo působiště školy – členění dle okresů

Z 88 respondentů tvoří **58 žen** (66 %) a **30 mužů** (34 %).

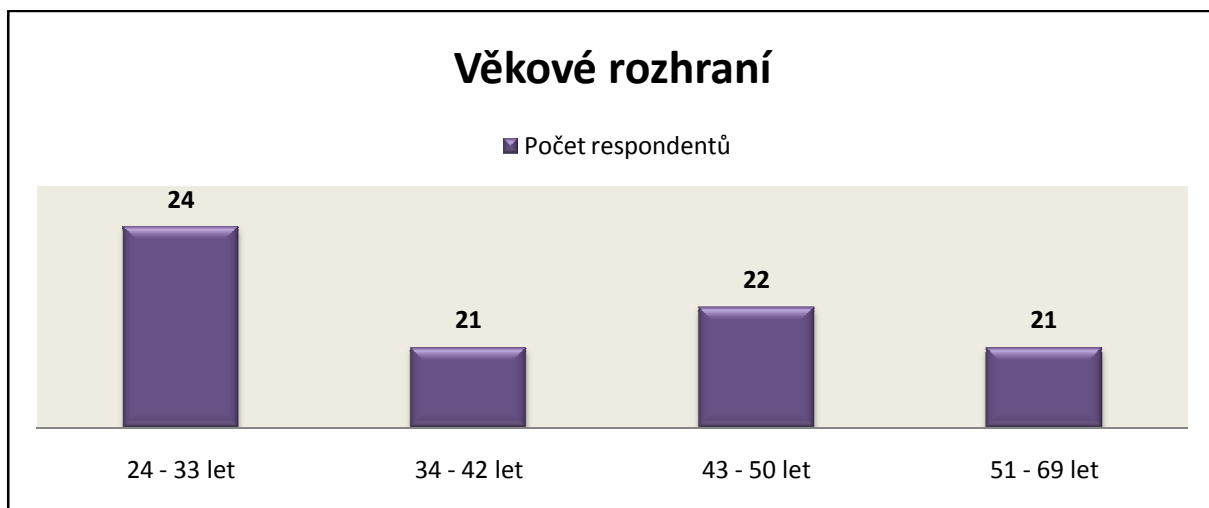
	N = 88	Frekvence	%
Žena		58	66 %
Muž		30	34 %

Tab. 3: Rozdělení respondentů dle pohlaví

Dále jsem pomocí mediánu stanovila věkové kategorie pedagogů a délku pedagogické praxe tak, aby byli pedagogové rozděleni vždy do čtyř poměrně stejně početných skupin, které budu v rámci dalšího popisu výsledků mezi sebou porovnávat.

	N = 88	Frekvence	%
24 - 33 let		24	27 %
34 - 42 let		21	24 %
43 - 50 let		22	25 %
51 - 69 let		21	24 %

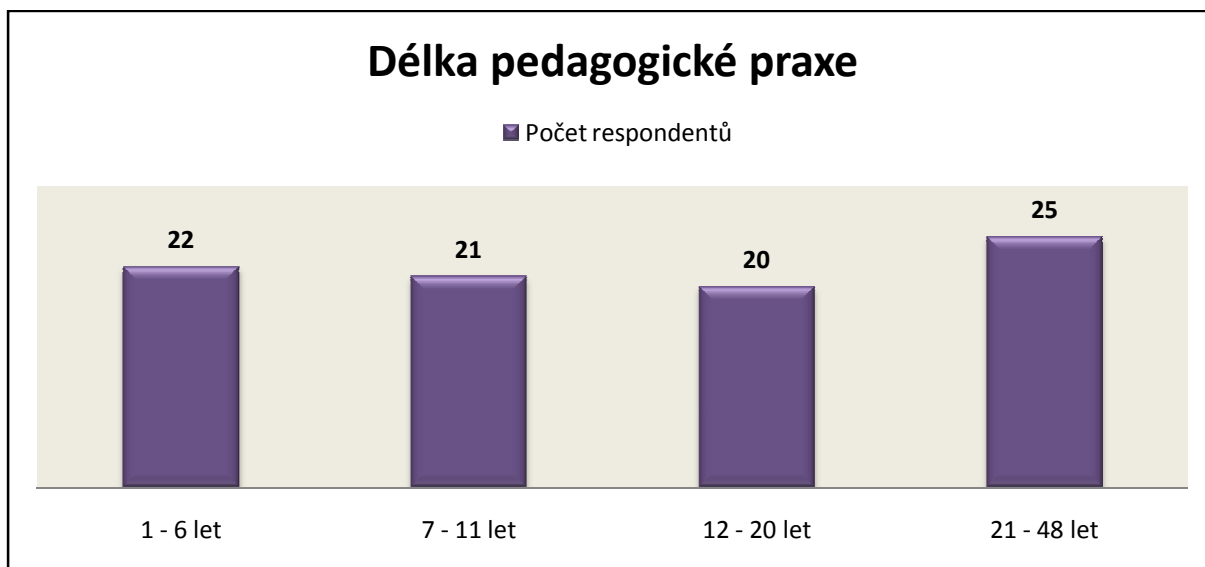
Tab. 4: Věkové rozhraní respondentů

Graf 2: Věkové rozhraní respondentů

	N = 88	Frekvence	%
1 - 6 let		22	25 %
7 - 11 let		21	24 %
12 - 20 let		20	23 %
21 - 48 let		25	28 %

Tab. 5: Délka pedagogické praxe

Graf 3: Délka pedagogické praxe

4.4. Výsledky výzkumného šetření

1) Který z uvedených výroků podle Vás nejlépe vystihuje pojem kyberšikana?

Otázka byla formulována jako uzavřená s možností nucené volby jedné ze čtyř variant:

- Kyberšikana je forma manipulování člověka pomocí reklamy.
- Kyberšikana je forma pracovního nátlaku ze strany nadřízeného.
- Kyberšikana je forma ubližování člověku skrze komunikační technologie.
- Kyberšikana je forma pronásledování člověka.

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda respondenti rozumí pojmu kyberšikana. 87 respondentů (99 %) odpovědělo, že kyberšikana je forma ubližování člověku skrze komunikační technologie a 1 respondent (1 %) odpověděl, že kyberšikana je forma pronásledování člověka.

N = 88	Frekvence	%
Kyberšikana je forma manipulování člověka pomocí reklamy.	0	0 %
Kyberšikana je forma pracovního nátlaku ze strany nadřízeného	0	0 %
Kyberšikana je forma ubližování člověku skrze komunikační technologie	87	99 %
Kyberšikana je forma pronásledování člověka.	1	1 %

Tab. 6: Pojetí kyberšikany

2) Popište alespoň tři konkrétní příklady kyberšikany.

Otázka byla formulována jako otevřená. Každý respondent uvedl vždy dva a více příkladů kyberšikany. Otázka sloužila ke zjištění, co si učitelé pod kyberšikanou konkrétně představují. Respondenti uváděli podobné příklady kyberšikany, které jsem následně rozdělila do 5 kategorií. Každá kategorie obsahuje autentické odpovědi jednotlivých respondentů (viz Tab. 7).

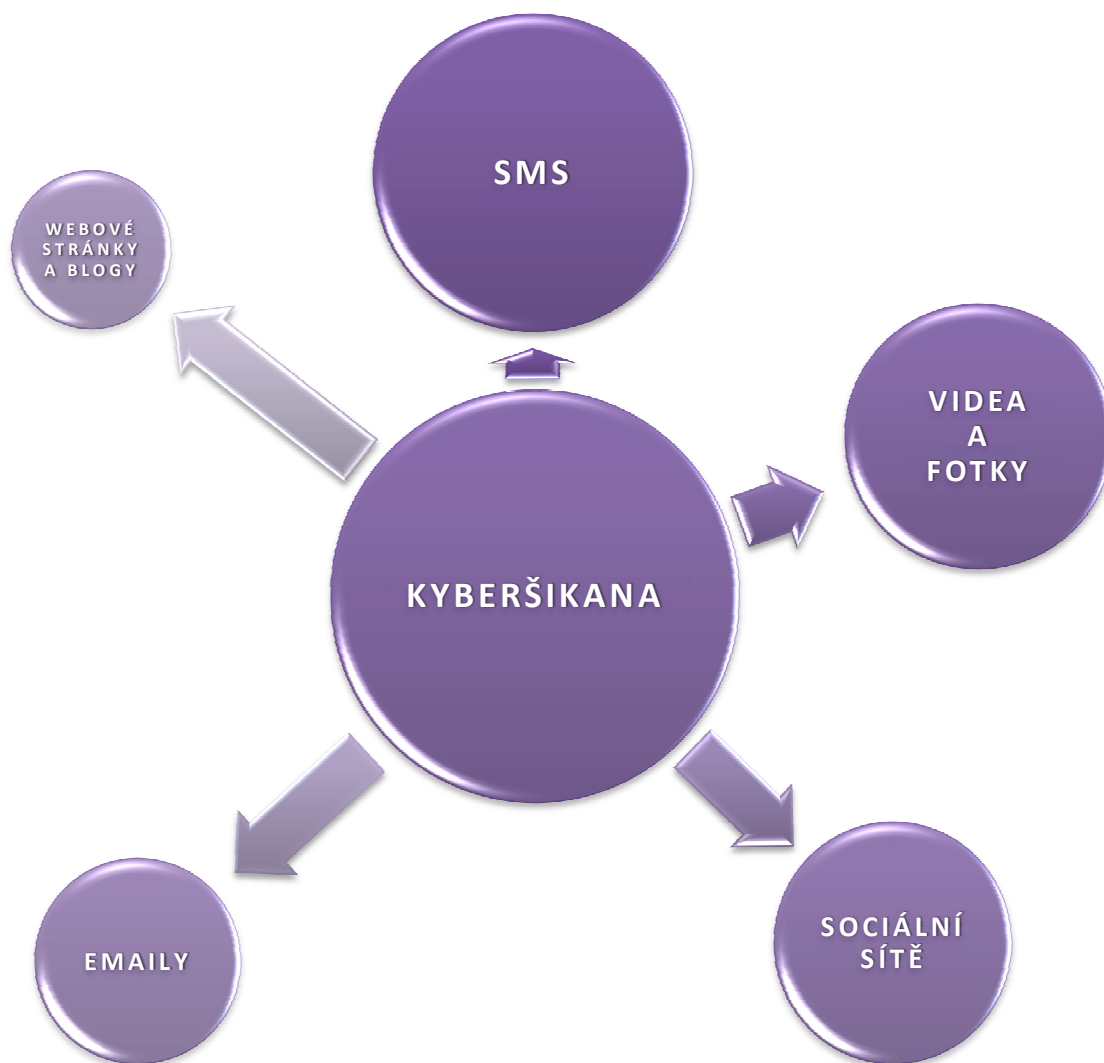
KATEGORIE	PŘÍKLADY KYBERŠIKANY (autentické odpovědi respondentů)
SMS	<ul style="list-style-type: none"> • Posílání obtěžujících, vyhrožujících zpráv prostřednictvím SMS • Zasílání výhružných nebo obtěžujících (např. vulgárních) SMS • Šikana přes mobil • Obtěžování nevhodnými SMS (3x) • Zasílání SMS • Psaní urážlivých SMS šikanovanému • Vyhrožování mobilem • Sexting – rozesílání zpráv s foto se sexuálním obsahem • Kyberšikana přes mobilní telefon – zasílání zpráv, volání • Ubližování člověku přes SMS • Výhružné SMS (7x) • Pronásledování skrze mobilní telefon (neustálé volání, psaní – často urážlivé nebo oplzlé) • Shazování osobnosti skrze SMS • Psychické vydírání prostřednictvím SMS zpráv • Obtěžování nevyžádanými SMS (2x) • Nátlak pomocí opakovaných urážek, vyhrožování, vydírání např. přes SMS • Stalking přes mobilní telefon • Obtěžování nechtěnými SMSkami • Sprosté SMS skrze anonymní bránu • Urážlivé SMS (3x) • Neustálé atakování formou SMS • Zasílání SMS s urážlivým textem (2x) • Zasílání velkého množství nevyžádaných dat za účelem znepříjemnění života druhé člověka pomocí SMS • Obtěžování za pomoci komunikačních kanálů SMS • Bombardování SMSkami • Posílání urážlivých textů ze skrytých adres • Otravné esemesky • SMS urážlivého charakteru • Hanlivé SMS • Rozesílání zastrašujících a nevhodných SMS • Opakované útoky pomocí SMS • Ponižující útoky pomocí SMSek
VIDEO A FOTOGRAFIE	<ul style="list-style-type: none"> • Pořízení videa a foto a jeho zneužití • Zneužití fotografie nebo videa s mou osobou • Nevhodné video na Youtube • Videonahrávky • Vkládání zesměšňujících videí oběti na internet • Vyvěšování ponižujících fotek např. na FB • Nevhodné foto či video • Natáčení vyhrocených situací při výuce mobilem a uveřejnění na internetu • Nahrávání na mobilní telefony a zveřejňování těchto nahrávek existence různých stránek, které vedou – navádějí k nemorálnímu jednání či ponižují ostatní • Zveřejnění nevhodného/ponižujícího videa dané osoby • Zveřejnění soukromých fotek s dehonestujícím komentářem • Natočení běžné šikany či agresivního jednání na mobil apod.

	<p><i>a vystavení na internetu</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Zveřejňování videí, fotografií (nevhodných – nepovolených) • Zveřejnění zesměšňujících fotografií či videí (třeba s natočenou šikanou) na internetu • Pořizování audio nebo video materiálu a následné zveřejnění • Umístění kompromitujících fotografií bez souhlasu na web • Vyfocení/nahrání na mobil v choulostivé situaci a zveřejnění • Vystavení fotografií či videa (3x) • Zneužívání soukromých videí či fotografií a jejich šíření po internetu • Vkládání zesměšňujících fotografií na komunikační servery • Videa bez souhlasu (3x) • Natáčení oběti a následné sdílení videa vytrženého z kontextu na internet • Vystavení videa či fotky nějaké osoby v nepříjemné situaci • Zveřejňování ponižujícího materiálu (fotky, videa) • Kradení fotek a umístění na nevhodné weby • Videa proti přání nafilmovaného • Natočení a zveřejnění posměšného videa • Nahrávání videa na mobil (2x)
SOCIÁLNÍ SÍTĚ	<ul style="list-style-type: none"> • Prostřednictvím Facebooku (9x) • Šikana na sociálních sítích • Pomluvy na Facebooku (2x) • Vyhrožování přes sociální sítě • Ubližování člověku na sociálních sítích • Lživé info na Facebooku • Založení účtu na internetu např. na Facebooku pod cizím jménem a tímto jménem pak oslovovat, osočovat a urážet jiné osoby • Shazování osobnosti skrze veřejné vzkazy – Facebook • Ponižování skrze statusy vyvěšené např. na Facebook • Pomluva na sociálních sítích (2x) • Uveřejňování nelichotivých zpráv na FB Timeline • Zveřejňování fyzického napadení spolužáků na sociálních sítích • Kamarádky pomlouvají jednu z nich přes Facebook • Kompromitující fotografie na sociálních sítích • Hnusné vzkazy na zeď FB • Falešný profil na Facebooku • Skupina útočící na určitou osobu na sociální síti • Slovní urážky prostřednictvím Facebooku • Ponižující vzkazy na sociálních sítích • Veřejné pomlouvání na sociálních sítích • Špatná identita na sociálních sítích • Psaní nevhodných zpráv skrz sociální síť • Šíření osobních údajů bez vědomí či proti vůli jejich držitele pomocí sociálních sítí
EMAILY	<ul style="list-style-type: none"> • Pomocí emailu (7x) • Zasílání útočných zpráv prostřednictvím emailů • Zasílání výhružných nebo obtěžujících emailů • Nevhodné emaily • Psaní urážlivých emailů • Ubližování přes email • Shazování osobnosti skrze maily • Vyhrožování prostřednictvím emailů (4x) • Nátlak pomocí opakovaných urážek, vyhrožování přes emaily

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zasílání nevhodných emailů</i> • <i>Sprosté emaily</i> • <i>Nabourání emailové schránky</i> • <i>Zasílání velkého množství nevyžádaných emailů</i> • <i>Hnusné emaily</i> • <i>Urážlivé maily</i> • <i>Zahlcování nevhodných zpráv pomocí emailů</i> • <i>Nabourání se do emailů a zasílání zpráv</i> • <i>Urážky přes email</i> • <i>Zneužívání emailové adresy</i> • <i>Zasílání nevhodných a obtěžujících emailů</i> • <i>Ponižování za pomoci komunikačních kanálů (email)</i> • <i>Posílání nepříjemných zpráv přes email</i>
<p>WEBOVÉ STRÁNKY A BLOGY</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Tvorba urážlivých a zesměšňujících webových stránek a blogů o jiné osobě</i> • <i>Založení blogu, kde daného člověka zesměšňuje nebo odsuzuje</i> • <i>Stránka útočící na určitou osobu</i> • <i>Urážení lidí prostřednictvím internetových blogů</i> • <i>Anonymní šikana pomocí webových stránek</i> • <i>Urážky, zesměšňování skrze informační technologie jedincem nebo více lidmi a dále publikováno veřejně na určitých webových stránkách</i> • <i>Zveřejňování ponižujícího materiálu na webové stránce</i> • <i>Založení blogu o někom, kdo se mi znelíbil, obsah blogu je věnován pomluvám této osoby</i> • <i>Nadávání někomu veřejně na jeho profilu/blogu</i> • <i>Zakládání falešných blogů</i>

Tab. 7: Kategorie kyberšikany

Za nejrozšířenější způsob kyberšikany respondenti považují kyber-útoky pomocí SMS. Pomyslnou druhou příčku obsadila kyberšikana formou zveřejňování nevhodných videí a fotografií. Na třetí pozici respondenti umístili útoky přes sociální sítě, čtvrté jsou emaily s obtěžujícím obsahem a na posledním místě jsou urážející webové stránky a blogy.

Obr. 1: Nejčastější formy kyberšikany

Respondenti uvedli i několik případů ze života, např. žena, 56 let, ze Semil: „Natáčení učitelů při hodinách, v restauracích, na veřejnosti, v jeho volném čase, vyprovokování – sdílení na internet. Viz pan kolega na ZŠ v Železném Brodě. Nakonec spáchal sebevraždu. Tahali to do televize, sdělovacích prostředků, když vyprovokovaný žákem 9. třídy, dal výtečníkovi facku.“

3) V čem se podle Vás kyberšikana odlišuje od běžné šikany?

Otázka byla formulována jako otevřená. Každý respondent uvedl vždy několik faktorů kyberšikany, které se odlišují od běžné šikany. Otázka sloužila k ujasnění, zda si učitelé uvědomují rozdílnost mezi těmito formami šikany. Respondenti uváděli podobné

odlišnosti, které jsem následně rozdělila do 4 kategorií. Každá kategorie obsahuje autentické odpovědi jednotlivých respondentů (viz Tab. 8).

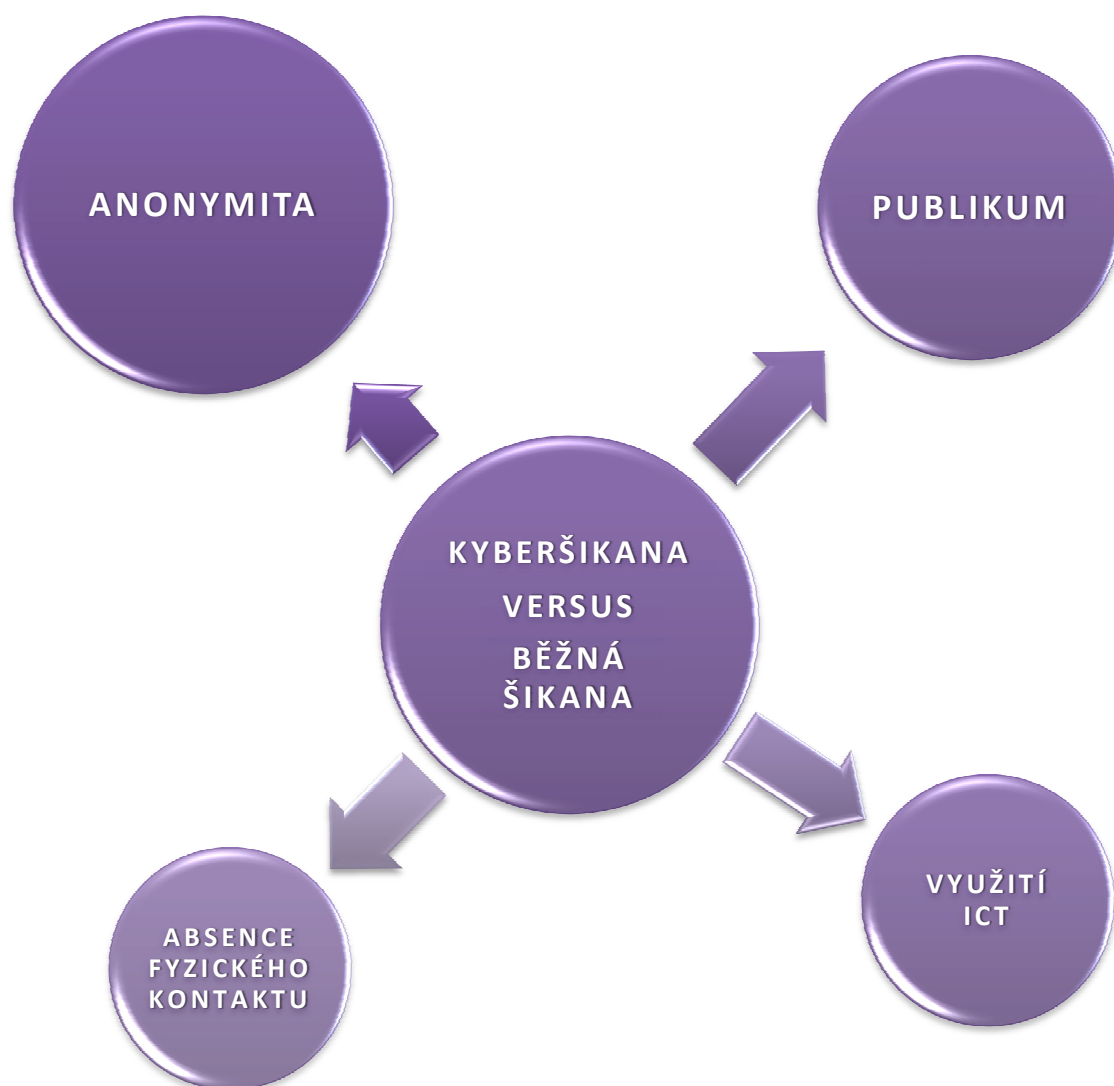
KATEGORIE	ROZDÍL MEZI KYBERŠIKANOU A ŠIKANOU (autentické odpovědi respondentů)
PUBLIKUM	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Publikum</i> • <i>Snadnější oslovení a zmanipulování většího množství spoluagresorů (přísluhovačů)</i> • <i>Osloví více lidí (např. zveřejněné video na netu)</i> • <i>Ví o ní více lidí</i> • <i>Rychleji se šíří</i> • <i>Je více ohrožující v rámci socializace tím, že zasahuje mnohem širší segment společnosti</i> • <i>Může se jí vědomě i nevědomě účastnit obrovské množství lidí</i> • <i>Větší společenský dopad</i> • <i>Více „přihlížejících“ – mnohem větší traumatizace obětí</i> • <i>Může pojmout větší počet lidí</i> • <i>Zasáhne velké množství osob v krátké době</i> • <i>Není to přímý útok, ale zase ho může sledovat více lidí, a proto může mít větší dopad, než šikana přímá</i> • <i>Rozsah ponižení je několikanásobně vyšší – více lidí se může dozvědět o oběti a posmívat se jí</i> • <i>Ničivější, protože je může najednou vnímat více lidí – v běžné třídě je to asi 30 spolužáků, ale na sociální síti může šikanu vidět a zúčastnit se jí (!) i stovky lidí</i> • <i>Může vás ohrožovat větší množství lidí</i> • <i>Vysoké oslovení veřejnosti</i> • <i>Je veřejná</i> • <i>Má daleko větší dopad, neboť internet oslovuje velké množství lidí v jeden moment</i>
ANONYMITA	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Anonymita (5x)</i> • <i>Pocit anonymity</i> • <i>Anonymita agresora</i> • <i>Může být velmi anonymní</i> • <i>Je anonymní, tudíž se k ní lehce „sklouzne“</i> • <i>Anonymita ze strany agresora</i> • <i>Agresor se cítí v bezpečí a schovává se za anonymitou</i> • <i>Je v podstatě anonymní</i> • <i>Útočník je skryt</i> • <i>Anonymita, neosobnost</i> • <i>Aktéři – iniciátoři – jsou více anonymní</i> • <i>Není zřetelný agresor</i> • <i>Při kyberšikaně je používána řada komunikačních technologií, které zajišťují částečnou anonymitu</i> • <i>Tento druh šikany je dle mého názoru velmi anonymního rázu</i> • <i>Anonymita šikanisty (2x)</i> • <i>Anonymita pachatelů</i> • <i>Útočník není tak přímo vystaven vnímání následků a může mít pocit, že v anonymitě, kterou internet poskytuje, mu nic nehrozí</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Obtížnější odhalení díky absenci fyzických útoků</i> • <i>Špatně se dokazuje</i> • <i>Lze jen těžko odhadnout původce</i> • <i>Útočník je skryt</i> • <i>Nízká pravděpodobnost zjištění původce</i> • <i>Pachatel – jeli-li šikovný, může být těžko odhalitelný</i> • <i>U kyberšikany nemusíme ihned vědět, kdo za tím stojí</i>
VYUŽITÍ ICT	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Odehrává se na sociálních sítích</i> • <i>Uskutečňuje se pomocí komunikačních technologií (3x)</i> • <i>Přes prostředky ICT (5x)</i> • <i>Řeší se přes komunikační technologie</i> • <i>V jejím provozování skrze internetové komunikační prostředky</i> • <i>Výrazně se zvyšuje nebezpečnost neřízeného šíření prostřednictvím komunikačních technologií</i> • <i>Použitím digitalizovaných prostředků (internet)</i> • <i>Úžasný vliv internetu</i> • <i>Využívání internetu a všech komunikačních technologií</i> • <i>Šikana formou komunikačních technologií je mnohdy závažnější, než běžná šikana, doprovází oběti i mimo školu</i> • <i>Liší se tím, že útok probíhá přes ICT</i> • <i>Využití média počítače</i> • <i>Využívá moderních prostředků – mobil, internet</i>
ABSENCE FYZICKÉHO KONTAKTU	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Není zde nutný osobní styk</i> • <i>Neubliží přímo a fyzicky</i> • <i>Oběť se často nesetká tváří v tvář s útočníkem</i> • <i>Neubližuje se fyzicky</i> • <i>Nedochází v ní tolik k osobním konfliktům</i> • <i>Nemusí dojít k přímému styku mezi obětí a tím, kdo šikanuje</i> • <i>Není potřeba fyzický kontakt</i> • <i>Chybí fyzický kontakt aktérů</i> • <i>Nedochází k fyzickému kontaktu s postiženou osobou</i> • <i>Není to „face to face“</i> • <i>Je snadnější – není přímý kontakt</i> • <i>Běžná šikana je povětšinou fyzického rázu, kdežto kyberšikana je především duševního rázu – mentální týrání</i> • <i>Pro iniciátora šikany je tento způsob snazší, jelikož není přímo v kontaktu s člověkem, kterému je ubližováno</i> • <i>Působí více na psychickou stránku oběti, netýká se fyzického ubližování, mnohdy je to snad i díky tomu horší</i>

Tab. 8: Rozdíly mezi běžnou šikanou a kyberšikanou

Za zásadní rozdílnost mezi běžnou šikanou a kyberšikanou respondenti označili anonymitu útočníka a široké publikum, které přihlíží. Další odlišností je průběh kyberšikany s využitím ICT a s tím související absence fyzického kontaktu.

Jako další prvek odlišnosti respondenti uváděli *virtuální svět* – nejčastější poznámky respondentů: *kyberšikana se odehrává ve virtuálním světě, odehrává se v kyberprostoru apod.*

Obr. 2: Rozdíly mezi běžnou šikanou a kyberšikanou

Všichni respondenti vystihli poměrně přesně odlišnost mezi běžnou šikanou a kyberšikanou. Z toho usuzuji, že kyberšikana není pro učitele neznámým jevem a jsou dobře schopni odlišit, kdy se jedná o šikanu běžnou a kdy se jedná o kyberšikanu, což je důležité z hlediska pomoci aktérům kyberšikany.

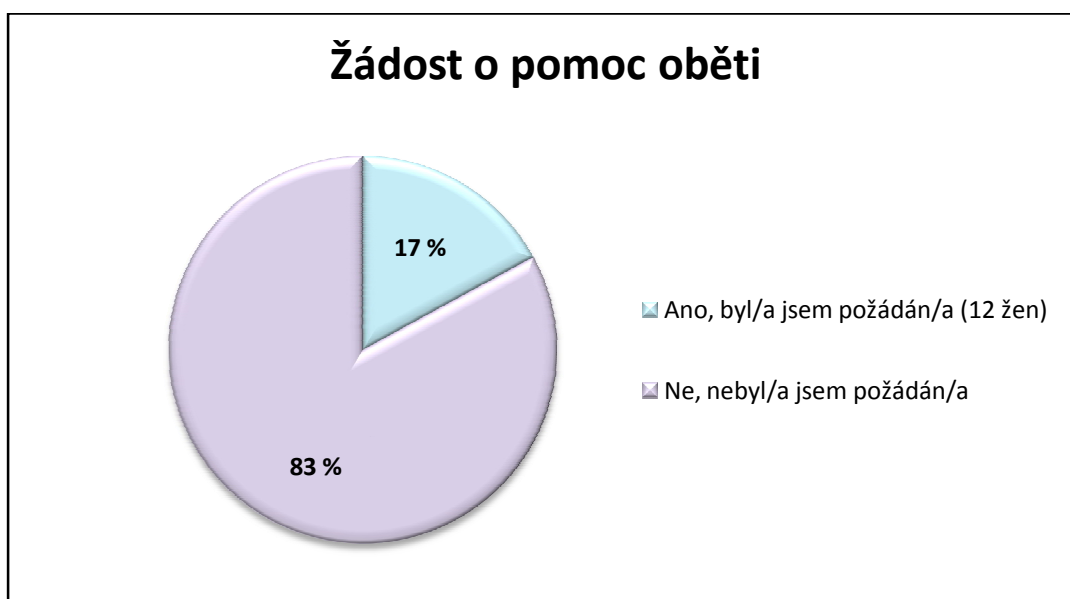
4) Byl/a jste někdy požádán/a o pomoc obětí kyberšikany?

Otázka byla formulována jako uzavřená. Respondenti měli na výběr ze dvou možností, kdy si museli zvolit jednu variantu. Na otázku odpověděl absolutní počet respondentů.

73 respondentů (83 %) uvedlo, že nikdy nebyli požádáni o pomoc obětí kyberšikany, a 15 respondentů (17 %) uvedlo, že byli požádáni obětí kyberšikany o pomoc. Oběť kyberšikany se častěji obrátila na učitelku (12) než učitele (3), což ale nemusí být překvapující vzhledem k zastoupení mužů a žen ve středním školství. Z hlediska délky praxe a věku byli nejčastěji osloveni učitelé starší 43 let a s praxí delší jak 21 let, což může být také ovlivněno demografickými charakteristikami populace středoškolských učitelů.

N = 88	Frekvence	%
Ano, byl/a jsem požádán/a	15	17 %
Ne, nebyl/a jsem požádán/a	73	83 %

Tab. 9: Žádost obětí o pomoc

Graf 4: Žádost obětí o pomoc

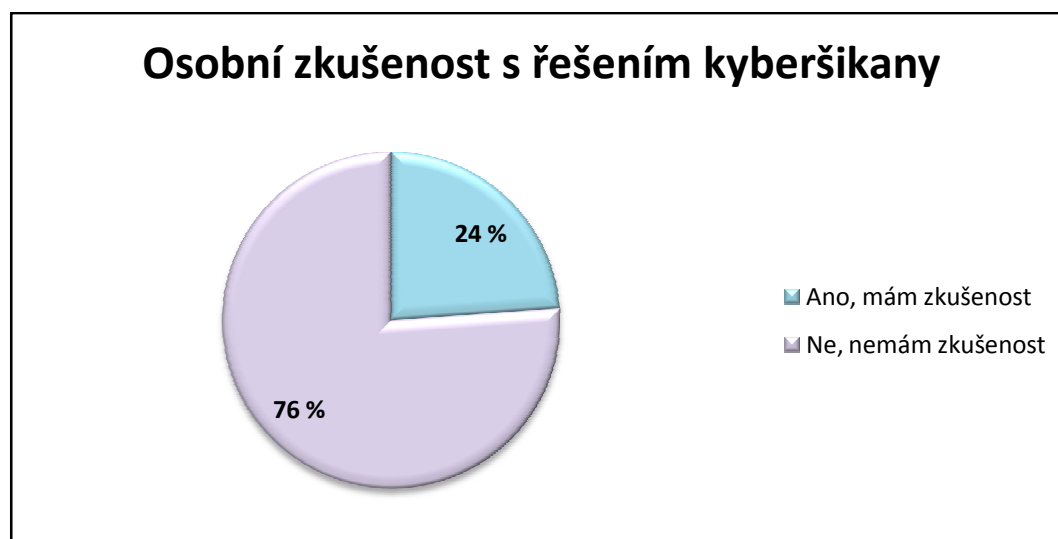
5) Máte osobní zkušenost s řešením kyberšikany?

Otázka byla formulována jako polouzavřená. Respondenti měli na výběr ze dvou možností, kdy si museli zvolit jednu z nabízených variant. Dále pak měli u zvolené varianty rozvést, jak kyberšikanu řešili, pokud se s ní setkali, a pokud se s ní nesetkali, jak by ji řešili teoreticky. Na otázku odpověděl absolutní počet respondentů. 67 pedagogů (76 %) uvedlo, že nemají osobní zkušenost s řešením kyberšikany, a 21 pedagogů (24 %) uvedlo, že mají osobní zkušenost s řešením kyberšikany. Z 21 pedagogů, kteří mají osobní zkušenost

s řešením kyberšikany, je 14 žen a 7 mužů. Ze všech respondentů 7 pedagogů nebylo o pomoc požádáno, přesto problém s kyberšikanou řešilo (mnohem častěji muži než ženy). Nejvíce případů řešení kyberšikany bylo zaznamenáno u učitelů z Liberce a Jablonce nad Nisou.

N = 88	Frekvence	%
Ano, mám zkušenost	21	24 %
Ne, nemám zkušenost	67	76 %

Tab. 10: Osobní zkušenost s řešením kyberšikany

Graf 5: Osobní zkušenost s řešením kyberšikany

43 respondenti (49 %) uvedli, že nevědí, jak by se měli vypořádat s kyberšikanou. Téměř polovina dotazovaných respondentů tedy umí kyberšikanu identifikovat, neumí ji ale řešit.

Respondenti, kteří se již potýkali s kyberšikanou, uvedli konkrétní případy kyberšikany a jak se v této situaci zachovali:

- *Rozhovorem se šikanovatelem, zjištění, proč šikanuje, zjištění důvodů z obou stran.*
- *Doporučil jsem výchovného poradce.*
- *Mladá žena je pronásledována partnerem – otcem dítěte, které přišlo na svět nemanželským zrozením. Otec – pachatel používá mnoho prvků kyberšikany.*

Pomáhám při nutných právních úkonech, které v této vyhocené situaci jsou potřebné.

- *Vyhrožování přes SMS – oznámení PČR.*
- *Se třídou po určitou dobu pracoval psycholog. Bohužel přístup vedení školy nedovolil řešení dovést do konce.*
- *Šlo o pronásledování až vyhrožování spolužačky pomocí ICT – oznámení PČR.*
- *Týkala se mé dcery a řešila jsem s její třídní – třída měla sezení s psychologem kvůli zlepšení vztahů.*
- *Informoval jsem policii.*
- *Vyšetřování se všemi zúčastněnými, vyšetřování probíhalo jako klasická šikana.*
- *Obětí jsem byl sám osobně. Byl jsem upozorněn žáky na šikanu ze strany jiného žáka. Domluvil jsem mu a texty smazal.*
- *Bývalý přítel mě několik měsíců obtěžoval emaily a SMS, kde mě ponižoval a zesměšňoval a vyhrožoval, že pošle mou nahou fotku mé rodině. Celá věc se opakovala ještě jednou po dvou letech s tím rozdílem, že tentokrát nejen vyhrožoval, ale také umístil video na zahraniční porno stránky. Krátce na to ovšem video stáhnul s tím, že o mně už nechce nikdy slyšet. Měla jsem v úmyslu jít na policii, ale když dal pokoj, tak jsem nakonec nešla.*
- *Na FB – nahlášením.*
- *Ignorací dané osoby, udání na policii – ale v tomto případě se jednalo spíše o stalking. Diskuze s rodiči.*
- *Individuálními rozhovory s celou třídou, kterou učím.*
- *Ignorovala. Dotyčný to po čase vzdal.*

Respondenti, kteří se s kyberšikanou nesetkali, uvedli následující teoretická řešení:

- *Nahlášení na Policii ČR. (6x)*
- *Kontaktovala bych rodiče postižené a poradila bych jim, aby ukončili veškerá spojení s násilníkem.*
- *V raných stádiích – snaha o identifikaci agresora, v případě většího útoku kontaktování PČR, psychologická opora pro oběť, práce s celou třídou pro podporu odsouzení takového jednání.*
- *Snažila bych se vypátrat útočníka, doporučila bych žákovi, aby nikomu nedával své tel. číslo, email, ...*

- *Zjistit, kdo stojí v pozadí, spojit se s výchovným poradcem a rodiči agresora i oběti, popř. se obrátit i na policii. Viníky potrestat sníženým stupněm, popř. i vyloučením ze školy (záleželo by na spolupráci, na intenzitě apod.).*
- *Změnou profilu, stránek, omezením činnosti na veřejně přístupných stránkách, ignorace – samozřejmě první je to, že si dotyčného vymažu a omezím tak přístup.*
- *Obdobně jako šikanu – ochrana oběti, sběr faktů, agresor.*
- *Nereagovat, blokovat ten který kanál.*
- *Pomoc provozovatelů sítí.*
- *Eskalováním problému kompetentní osobě (školní preventista).*
- *Jedině na rovině vztahů mezi lidmi, snaha vypátrat původce, pak rozhovory.*
- *Ve spolupráci s rodinou a školou.*
- *S pomocí operátora zpráv, přerušení kontaktu se všemi soc. sítěmi, nepoužívat email.*
- *Snažil bych se přijít, kdo za tím stojí, pokud není agresor znám. Proberu situaci s rodiči, jestli není možnost omezit komunikační kanál, s kterým je kyberšikana spojena a případně, pokud bude mít student psychické potíže, doporučím návštěvu odborníka.*
- *Vypnutí mobilu, změna emailové adresy.*
- *Řešila bych ji stejně jako normální šikanu – anonymní dotazníky ve třídě na domnělé oběti a agresory. Potom vyloučení agresora ze školy.*
- *Individuální rozhovor s obětí. Přednáška pro rizikové třídy nejen o šikaně, ale i o kyberšikaně, seznámení s problematikou. Přetrhnout nitku klubička již v počáteční fázi problému, dbát na výstražné znamení!*
- *Domluva, vysvětlení problému, kázeňský postih, pohovor s rodiči.*

6) V čem podle Vás tkví nebezpečnost kyberšikany?

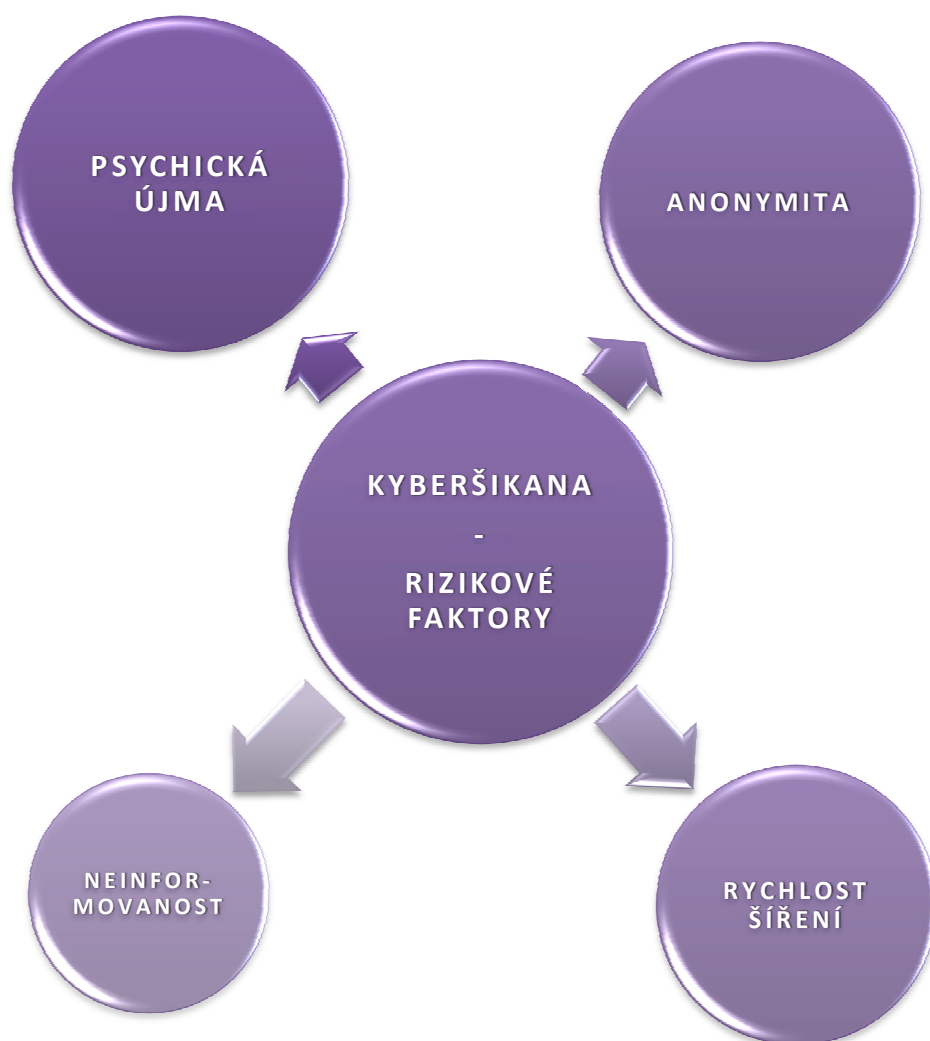
Otázka byla formulována jako otevřená. Každý respondent uvedl vždy několik nebezpečných faktorů kyberšikany. Otázka sloužila k ujasnění, zda si učitelé uvědomují rizika kyberšikany. Respondenti uváděli podobné nebezpečné faktory kyberšikany, které jsem následně rozdělila do 4 kategorií. Každá kategorie obsahuje autentické odpovědi jednotlivých respondentů.

KATEGORIE	NEBEZPEČNÉ FAKTORY KYBERŠIKANY (autentické odpovědi respondentů)
PSYCHICKÁ ÚJMA	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Může vést až k sebevraždám</i> • <i>Přímé dopady na oběť, které mohou vést až v krajním případě až k pokusu o sebevraždu</i> • <i>Narušuje psychiku šikanovaného</i> • <i>Oběti jsou často uzavřené do sebe, nekomunikují a tím nemusí svou situaci zvládnout</i> • <i>Silně zasahuje psychiku oběti, protože se nemůže v daném okamžiku ihned bránit</i> • <i>Široké spektrum psychických poruch</i> • <i>Agresor využívá výhody ICT a působí na psychiku oběti</i> • <i>Velký dopad na psychiku oběti</i> • <i>Mnohem větší traumatizace oběti</i> • <i>Ohrožuje psychiku, vyvolává pocity strachu, nejistoty</i> • <i>Šikanovaný nemá možnost se bránit, stydí se a tak o problému nikomu neřekne – zhoršuje se jeho psychický stav</i> • <i>Oproti běžné šikaně mívá ještě horší dopad na psychiku poškozeného</i> • <i>Může vést až k tragickým následkům nebo celoživotnímu duševnímu postižení</i> • <i>Může mít tragické následky – např. sebevraždy</i>
ANONYMITA	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Anonymní (5x)</i> • <i>Jelikož to je anonymní, tak může pronásledovatel útočit neustále a kdykoliv</i> • <i>Anonymita šikanujícího – přílišná důvěra oběti</i> • <i>Anonymita útočníka ho posiluje v tom, že jeho útoky mohou být drsnější a pocit „nepochopitelnosti“ ho v tom ještě utvrzuje</i> • <i>Oběť nezná útočníka, pokud jsou např. SMS zasílány z SMS brány anonymně, nemůže se bránit a ani odhalit pachatele</i> • <i>Zejména v možné anonymitě pachatelů – používání nepravdivých údajů</i> • <i>Vysoká míra anonymity – problematické odhalení</i> • <i>Velká anonymita – lidé si dovolí víc, protože mají pocit, že je nikdo nevidí, je to odosobněno</i> • <i>V relativní anonymitě – přes sociální sítě je člověk otevřenější a postiženého může více deptat, jelikož není u něj, je od něho daleko a může si více dovolit</i>
RYCHLOST ŠÍŘENÍ	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Šíří se rychle</i> • <i>Osloví více lidí najednou v krátké chvíli</i> • <i>Lehce šířitelná</i> • <i>Zasáhne rychle a mnoho lidí</i> • <i>Rychlé šíření</i> • <i>V možnosti jejího šíření</i> • <i>V nekontrolovaném šíření prostřednictvím ICT</i> • <i>Jeden člověk najednou obtěžuje masu lidí</i> • <i>Snadné a rychlé rozšíření mezi velké množství uživatelů ICT</i> • <i>Rychlost a velký záběr šíření</i> • <i>Právě její „dosah“, možnost šíření a ovlivňování dalších osob</i> • <i>Rychlostí šíření a dosahem</i> • <i>Snazší rozšíření</i> • <i>V dosahu na široký záběr lidí</i> • <i>Velice rychle šířitelná</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>V rychlém šíření (nepravdivých či pravdivých) informací o oběti. Principu sněhové koule – nabaluje na sebe nové a nové aktéry</i> • <i>Člověk něco sdílí na FB a ví to všichni v jedné chvíli</i> • <i>Rozsáhlé a masivní šíření prostřednictvím internetu</i> • <i>V jeden moment můžou všichni být účastníci kyberšikany</i>
NEINFORMOVANOST	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nezná ji spousta rodičů i učitelů</i> • <i>Nejasná definice kyberšikany</i> • <i>Neschopnost uživatelů v nastavení ochrany</i> • <i>Malá informovanost, velká důvěřivost lidí</i> • <i>Nový fenomén u nás</i> • <i>Neznalost ICT a tak i kyberšikany – člověk pomalu ani sám neví, že se stal obětí</i> • <i>Mnoho rodičů ani netuší, že se jejich dítě může stát obětí kyberšikany pomocí komunikační technologie</i> • <i>Malá zabezpečenost osobních účtů</i>

Tab. 11: Nebezpečné faktory kyberšikany

Respondenti považují za nejnebezpečnější faktor kyberšikany *psychickou újmu* na straně oběti, která je díky povaze kyberšikany závažnější než u běžné šikany. Jako druhý rizikový faktor kyberšikany respondenti vidí *anonymitu*. U tradiční šikany je anonymita možná jen v omezené míře, protože většinou probíhá „*tváří v tvář*“ mezi útočníkem a obětí. Další rizikový faktor je *rychlost šíření* a *neinformovanost* žáků a rodičů.

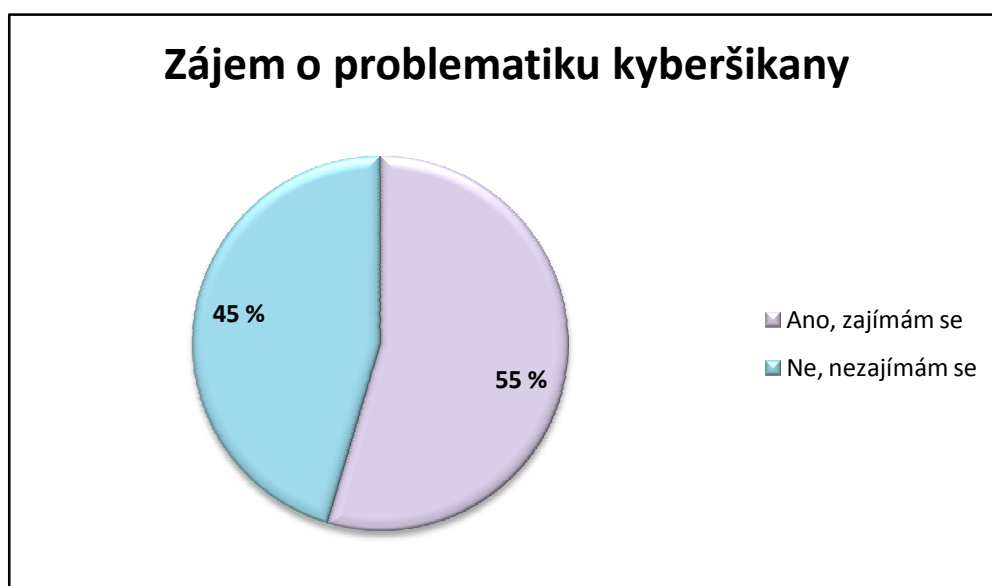
Obr. 3: Rizikové faktory kyberšikany

7) Zajímáte se o problematiku kyberšikany?

Otázka byla formulována jako uzavřená. Respondenti měli na výběr ze dvou možností, kdy si museli zvolit jednu variantu. Ti, kteří odpověděli „*Ano, zajímám se*“, pokračovali otázkou č. 8, pokud odpověděli „*Ne, nezajímám se*“, pokračovali otázkou č. 11. 40 respondentů (45 %) nemá zájem o problematiku kyberšikany a 48 respondentů (55 %) o problematiku zájem má. Nejvíce se zajímají učitelé ve věku 34-42 let, z čehož je 14 mužů a 34 žen. Učitelé ve věku 51-69 let jeví o problematiku kyberšikany minimální zájem. Z geografického hlediska je největší zájem na straně pedagogů z Liberce a Jablonce nad Nisou, kde bylo i nejvíce žádostí o pomoc obětí kyberšikany. Z hlediska délky praxe o problematiku jeví zájem pedagogové s nejkratší pedagogickou praxí (1-6 let).

	N = 88	Frekvence	%
Ano, zajímám se		48	55 %
Ne, nezajímám se		40	45 %

Tab. 12: Zájem o problematiku kyberšikany

Graf 6: Zájem o problematiku kyberšikany

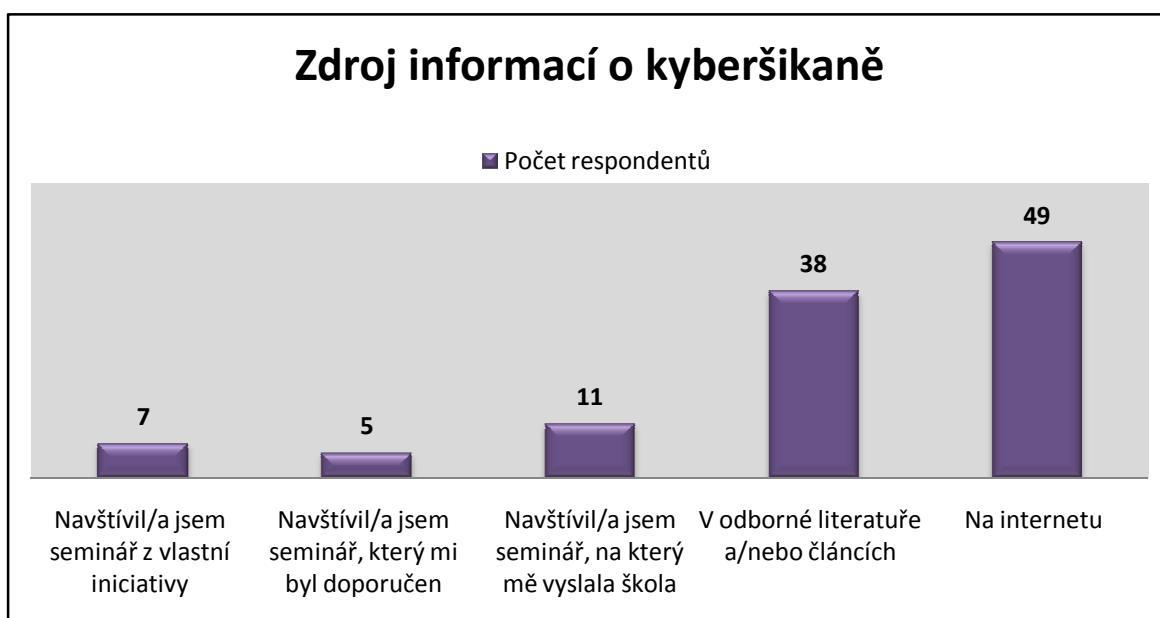
8) Kde jste získal/a informace o kyberšikaně?

Otázka byla formulována jako uzavřená. Respondenti měli na výběr z pěti možností, kdy si mohli zvolit i více odpovědí. Na otázku mělo teoreticky odpovědět 48 respondentů, kteří v otázce č. 7 odpověděli, že mají zájem o téma kyberšikany. Přesto dalších 24 respondentů, kteří uvedli, že se o problematiku nezajímají, na otázku odpověděli. Celkem na tuto otázku tedy odpovědělo 72 respondentů (82 % z celkového vzorku).

Nejvíce respondentů zaškrtnulo, že jejich zdrojem informací o kyberšikaně je internet (49) a odborná literatura (38). Odborný seminář absolvovalo celkem 23 učitelů, z nichž polovina tak učinila z vlastního zájmu a polovina na základě vyslání svojí školou (zde se nejčastěji jedná o učitele z Jablonce nad Nisou).

n = 72	Frekvence	%
Navštívil/a jsem seminář z vlastní iniciativy	7	10 %
Navštívil/a jsem seminář, který mi byl doporučen	5	7 %
Navštívil/a jsem seminář, na který mě vyslala škola	11	15 %
V odborné literatuře a/nebo článcích	38	53 %
Na internetu	49	68 %

Tab. 13: Zdroj informací o kyberšikaně

Graf 7: Zdroj informací o kyberšikaně

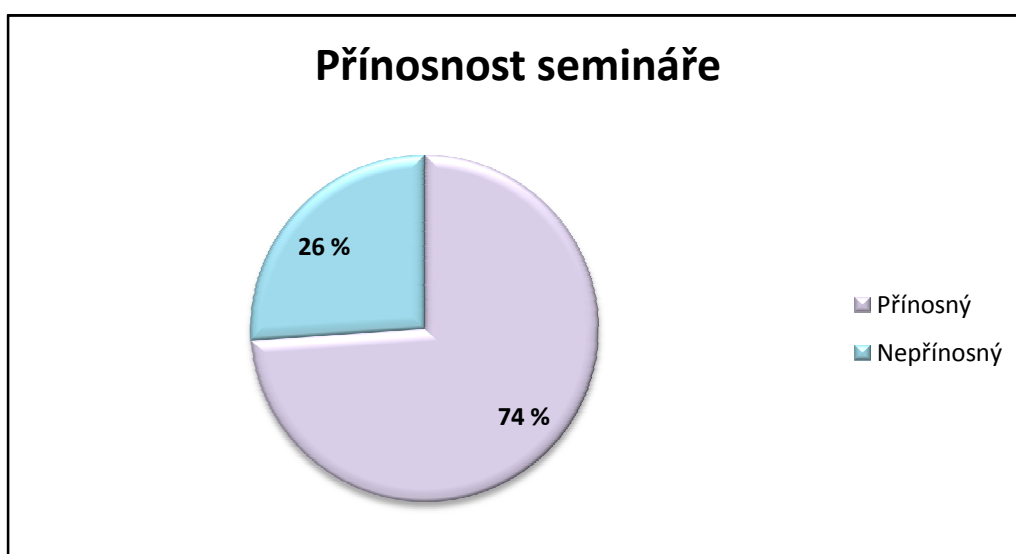
9) Byl pro Vás seminář přínosný?

Otázka byla formulována jako uzavřená. Respondenti měli na výběr ze dvou možností, kdy si museli zvolit jednu z variant. Na tuto otázku odpovídalo jen 23 respondentů, kteří v předchozí otázce uvedli, že se zúčastnili semináře o kyberšikaně. Jejich odpověď dále respondenty směřovala na další otázku. Pokud odpověděli „*Přínosný*“, pokračovali otázkou č. 11, pokud odpověděli „*Nepřínosný*“, pokračovali otázkou č. 10.

Pro 17 pedagogů (74 %) byl seminář zaměřený na kyberšikanu přínosný, ovšem 6 pedagogům (26 %) připadal seminář nevyhovující. Seminář o kyberšikaně se zdál nepřínosný 4 ženám a 2 mužům, kdy ve všech případech se jednalo o pedagogy z Liberce.

n = 23	Frekvence	%
Přínosný	17	74 %
Nepřínosný	6	26 %

Tab. 14: Přínosnost semináře

Graf 8: Přínosnost semináře

10) Zúčastnil/a byste se jiného semináře zaměřeného na problematiku kyberšikan?

Otázka byla formulována jako uzavřená. Respondenti měli na výběr ze dvou možností, kdy si museli zvolit jednu z nabízených variant. Na tuto otázku mělo teoreticky odpovědět 6 respondentů, kteří se již zúčastnili semináře o kyberšikaně, ale shledali jej za neuspokojivý. Přesto dalších 12 respondentů, kteří uvedli, že seminář o kyberšikaně byl přínosný, uvedlo své odpovědi. Celkem na tuto otázku odpovědělo 18 respondentů (20 %).

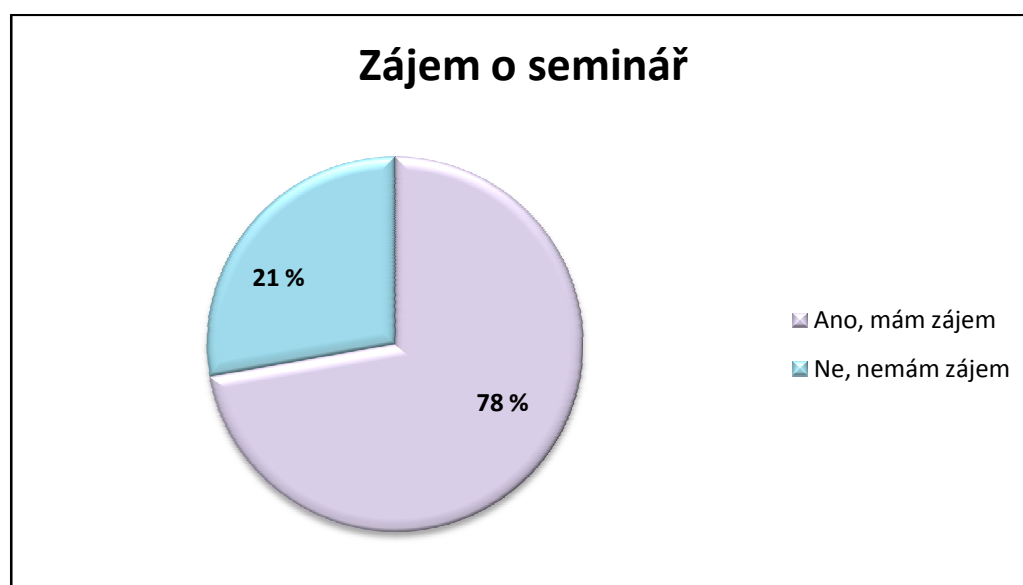
13 respondentů (78 %) by mělo zájem o jiný seminář zaměřený na tuto problematiku. 5 respondentů (21 %) o jiný seminář zaměřený na kyberšikanu zájem nejeví. Zájem o nový seminář mají spíše ženy (14) s dlouholetou praxí (21-48 let) a muži (4)

s kratší pedagogickou praxí (1-6 let). Největší zájem o kurz projevili pedagogové z Frýdlantu.

Z 6 respondentů, kteří se zúčastnili semináře o kyberšikaně, ale shledali jej za neuspokojivý, 4 respondenti uvedli, že by se dalšího semináře zaměřeného na kyberšikanu nezúčastnili. 2 respondenti (ženy) uvedli, že by o další seminář s touto problematikou měli zájem.

n = 18	Frekvence	%
Ano, mám zájem	13	78 %
Ne, nemám zájem	5	21 %

Tab. 15: Zájem o seminář

Graf 9: Zájem o seminář

4.5. Diskuse výsledků výzkumného šetření

Pro svoji bakalářskou práci, jsem si stanovila čtyři parciální cíle:

1. *Popsat, jak pedagogové chápou problematiku kyberšikan.*
2. *Zjistit, jestli se pedagogové již někdy setkali s kyberšikanou, a popsát, jak ji řešili.*
3. *Popsat míru zájmu pedagogů o další vzdělávání zaměřené na problematiku kyberšikan.*
4. *Zjistit, zda délka pedagogické praxe souvisí se způsobem řešení kyberšikan.*

První parciální cíl se zaměřuje na to, jak pedagogové chápou problematiku kyberšikany. Vycházela jsem z otázek číslo 1 (*Který z uvedených výroků podle Vás nejlépe vystihuje pojem kyberšikana?*), 2 (*Popište alespoň tři konkrétní příklady kyberšikany.*), 3 (*V čem se podle Vás kyberšikana odlišuje od běžné šikany?*) a 6 (*V čem podle Vás tkví nebezpečnost kyberšikany?*). Díky odpovědím na tyto otázky se dalo vyvodit, zda respondenti chápou důležité aspekty kyberšikany. U otázek 2, 3 a 6 vznikly kategorie, které sdružovaly vzájemně podobné odpovědi.

U otázky číslo 1 musel respondent vybrat variantu „*Kyberšikana je forma ubližování člověku skrze komunikační technologie.*“, aby byl považován za obeznámeného s kyberšikanou.

U otázky číslo 2 vzniklo pět kategorií (SMS, videa a fotografie, sociální sítě, emaily, webové stránky a blogy). Abych mohla označit odpověď respondenta za dostatečnou, musel respondent uvést alespoň dva příklady spadající do dvou kategorií (např. respondent uvedl: „*obtěžování nevhodnými SMS, obtěžování nevhodnými emaily, vydírání*“).

U otázky číslo 3 vznikly čtyři kategorie (publikum, anonymita, využití ICT, absence fyzického kontaktu). Abych mohla označit odpověď respondenta za dostatečnou, musel respondent uvést alespoň dva příklady spadající do dvou kategorií (např. respondent uvedl: „*V jejím provozování skrze ICT. Nemusí dojít k přímému fyzickému kontaktu.*“).

U otázky číslo 6 vznikly čtyři kategorie (psychická újma, anonymita, rychlost šíření, neinformovanost). Abych mohla označit odpověď respondenta za dostatečnou, musel respondent uvést jeden příklad spadající do jedné kategorie (např. respondent uvedl: „*Je více skrytá, agresor nemusí prokázat „odvalu.*“).

Za plně informovaného učitele můžeme považovat toho, který splňuje všechna čtyři výše uvedená kritéria (33 % respondentů). Za uspokojivě informovaného učitele můžeme považovat toho, který splňuje tři ze čtyř výše uvedených kritérií (25 % respondentů). Ostatní učitele lze považovat za nedostatečně informované (42 % respondentů). Důvodem může být malý zájem o problematiku kyberšikany ze strany respondentů nebo i neznalost tohoto nového fenoménu. To, že třetinu respondentů můžeme zařadit mezi plně informované pedagogy, lze ale považovat za velmi dobrý začátek, obzvláště jsou-li rozloženi mezi jednotlivé školy, v jejichž rámci mohou pomáhat žákům a šířit informace o kyberšikaně a jejím řešení mezi své kolegy.

Druhý parciální cíl měl zjistit, zda se pedagogové již někdy setkali s kyberšikanou a jak (by) ji řešili. K objasnění cíle sloužila otázka číslo 5 (*Máte osobní zkušenost s řešením kyberšikany?*), kdy respondenti, kteří odpověděli „ano“, měli rozvést, jak situaci řešili. 21 pedagogů (24 %) uvedlo, že mají osobní zkušenosti s řešením kyberšikany. Z nich je 14 žen a 7 mužů. Z těchto respondentů nebylo 7 pedagogů o pomoc požádáno obětí kyberšikany. Nejvíce mají zkušenost s kyberšikanou učitelé z Liberce a Jablonce nad Nisou ve věku 34-42 let. Nejčastěji se mezi řešením objevovaly odpovědi, které odkazovaly k vypořádání se s kyberšikanou, jako by se jednalo o běžnou šikanu. Další odpovědi uváděly nahlášení na Policii ČR, ignoraci kyber-agresora a poskytnutí dílčí pomoci v nesnadné situaci. Podobnou skladbu odpovědí uvedli i ti respondenti, kteří se s kyberšikanou zatím nesetkali, ale vědí, jak by postupovali. Odpovědi, které respondenti uváděli jako postup řešení kyberšikany, jsou v drtivé většině v souladu s obecnými doporučeními. Pouze tři uvedli řešení, které bychom označili za nedostatečné (např. ignorace agresora jako jediné východisko pro oběť kyberšikany). 43 respondentů (49 %) uvedlo, že nevědí, jak by se měli vypořádat s kyberšikanou.

Třetí parciální cíl měl zmapovat míru zájmu pedagogů o další vzdělávání zaměřené na problematiku kyberšikany. K objasnění třetího parciálního cíle sloužily otázky číslo 7 (*Zajímáte se o problematiku kyberšikany?*), 8 (*Kde jste získal/a informace o kyberšikaně?*), 9 (*Byl pro Vás seminář přínosný?*) a 10 (*Zúčastnil/a byste se jiného semináře zaměřeného na problematiku kyberšikany?*).

48 učitelů (55 %) uvedlo, že je problematika kyberšikany zajímavá. Porovnáme-li to se zjištěním, že 42 % učitelů je nedostatečně o kyberšikaně a jejím řešení informováno, můžeme říci, že ti, kteří se o téma nezajímají, nejsou dostatečně informováni, a naopak. Je tedy otázkou, zda je možné zvýšit informovanost středoškolských pedagogů o kyberšikaně, pokud v současné chvíli všichni ti, kteří zájem mají, jsou již dostatečně nebo plně informováni.

6 respondentů (13 %) bychom mohli označit za skutečně dychtivé po informacích o kyberšikaně, neboť čerpali informace ze všech dostupných zdrojů (semináře, odborná literatura a články a internet). 15 respondentů (31 %) se informovalo o kyberšikaně pomocí odborné literatury a internetu. 2 respondenti (4 %) čerpali informace na seminářích a v odborné literatuře. 11 respondentů (23 %) navštívilo pouze seminář, 5 respondentů (10 %) čerpalo své vědění pouze z odborné literatury a 9 respondentů (19 %) hledalo informace pouze na internetu.

6 učitelů uvedlo, že shledali navštívený seminář za neuspokojivý, přesto jen 2 z nich projeví zájem o jiný seminář na toto téma. Kromě učitelů, kteří navštívili seminář k problematice šikany a nebyli s ním spokojeni, projeví 11 ostatních respondentů zájem o seminář ke kyberšikaně.

Čtvrtý parciální cíl se zaměřoval na souvislost délky pedagogické praxe se způsobem řešení kyberšikany. K objasnění čtvrtého parciálního cíle sloužily otázky číslo 13 (*Kolik let učíte ve středním školství?*) a 5 (*Máte osobní zkušenost s řešením kyberšikany?*).

Respondenti byli na základě uvedené délky praxe rozděleni do čtyř skupin tak, aby byly skupiny početně zhruba stejně zastoupené. Vznikly tak následující skupiny: 1-6 let praxe (22 respondentů, 25 %), 7-11 let praxe (21 respondentů, 24 %), 12-20 let praxe (20 respondentů, 23 %) a 21-48 let praxe (25 respondentů, 28 %).

Z 21 pedagogů (24 %), kteří uvedli, že mají osobní zkušenosti s kyberšikanou, má 5 z nich (6 %) praxi kratší jak 6 let, 2 (2 %) mají praxi v délce 7-11 let, 7 (8 %) má praxi v délce 12-20 let a 7 (8 %) má praxi delší jak 21 let. Konkrétní způsoby řešení jsou uvedeny v tabulce 16.

Délka pedagogické praxe ve středním školství			
1 – 6 let	7 – 11 let	12 – 20 let	21 – 48 let
<ul style="list-style-type: none"> • Řešení jako běžná šikana • Ignorace agresora (3x) • Žádost o pomoc provozovatele sítě 	<ul style="list-style-type: none"> • Osobní domluva s agresorem (2x) 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozhovor se třídou (3x) • Pomoc s výchovným poradcem (2x) • Žádost o pomoc provozovatele sítě • Pomoc se školním psychologem 	<ul style="list-style-type: none"> • Právní úkony (2x) • Oznámení policii ČR (3x) • Pomoc se školním psychologem (2x)

Tab. 16: Délka pedagogické praxe a její vliv na řešení kyberšikany

Z tabulky 16 lze vyčíst, že respondenti s pedagogickou praxí 1-6 let nejčastěji řeší kyberšikanu ignorací – pedagogové doufají, že agresor se svými útoky přestane. Vysvětlují si to tím, že tito respondenti ještě nemají nabyté zkušenosti, které by jim pomohly případ

kyberšikany řešit. Dále řeší kyberšikanu jako běžnou šikanu či se obrací o pomoc na provozovatele sítí. Respondenti s pedagogickou praxí 7-11 let uvedli, že případ kyberšikany řešili přímo s agresorem. Respondenti uvedli, že po vzájemném rozhovoru agresor se svými útoky přestal. Respondenti s pedagogickou praxí 12-20 let nejčastěji řeší kyberšikanu za pomoci rozhovoru se třídou – toto řešení se nabízí jako jedno z nejlepších variant, kdy učitel upozorní žáky na daný problém, vysvětlí jim dopady kyberšikany a udržuje tak dobré třídní klima. Dále se učitelé obrátili na výchovné poradce, školní psychology či provozovatele sociálních sítí. Respondenti s pedagogickou praxí 21-48 let volí při řešení kyberšikany postupy, jako jsou právní úkony či spolupráce s Policií ČR. Z toho usuzuji, že se tito respondenti setkali s těžkým případem kyberšikany, který přesáhl rámec řešitelnosti na úrovni školy.

Obecně můžeme usuzovat, že délka pedagogické praxe má vliv na přístup učitele k řešení kyberšikany. Učitelé s nejkratší pedagogickou praxí útoky agresora spíše ignorují, zatímco pedagogové s delší pedagogickou praxí volí efektivnější postupy v boji s kyberšikanou.

V rámci shrnutí výsledků dotazníkového šetření mohu říci, že učitelé středních škol Libereckého kraje mají dostatečný teoretický přehled o kyberšikaně. Prokázali, že znají, co kyberšikana znamená, jakým způsobem může kyberšikana probíhat a chápou, v čem spočívá největší riziko této formy šikany. Polovina respondentů zná a chápe kyberšikanu po teoretické i praktické stránce, polovina by si při reálném řešení kyberšikany příliš nevěděla rady. Myslím si, že tito respondenti postrádají vzdělání ve formě dovedností, které by mohli načerpat při navštívení semináře o kyberšikaně, v jehož rámci se každý zúčastněný pedagog může dozvědět, jak s kyberšikanou pracovat, a vyzkoušet si, jak na to.

Z dostupných informací jsem shledala, že množství nabízených seminářů o kyberšikaně, v nichž pedagogové mají možnost rozšířit své znalosti a dovednosti, je dostatečné. Pro Liberecký kraj nejsou tolik dostupné kurzy v místě bydliště. Může to být jedním z důvodů, proč učitelé z Libereckého kraje neabsolvují v dostatečném rozsahu kurzy k dané problematice. Další důvod spatřuji ve finančních možnostech učitelů a jejich zaměstnavatelů, kteří musí důkladně zvažovat, jakým způsobem rozdělí peníze na další vzdělávání svých zaměstnanců.

Z výzkumného šetření vyplývá, že dvě pětiny respondentů nevědí, jak by se v situaci řešení kyberšikany měli chovat. Těmto učitelům bych doporučila absolvovat seminář zaměřený na problematiku kyberšikany. V současné době se nabízí např. kurz pod

záštitou MŠMT s názvem *Kyberšikana a její dopad na dnešní společnost – úvod do problematiky*. Cílem kurzu je seznámení učitelů se základními rysy problematiky kyberšikany, vysvětlit, jaké jsou rozdíly mezi běžnou šikanou a kyberšikanou, naučit se rozpoznat agresora, seznámit se s legislativou vztahující se k problematice, v praktické části si osvojit práci s moderními komunikačními technologiemi a na závěr díky získaným dovednostem umět rozpoznat možná rizika a následně pracovat s oběti kyberšikany. Kurz je určen pro pracovníky v sociálních službách a pro pedagogické pracovníky. Rozsah kurzu je 8 hodin. Kurz je akreditován Ministerstvem práce a sociálních věcí a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. (THEIA – Občanské sdružení, 2009)

Na závěr bych chtěla podotknout, že jsem se v rámci své práce zaměřovala na identifikaci a řešení kyberšikany, nikoli na její prevenci. Předpokládám totiž, že učitel by měl být nejprve vzdělán v tom, co kyberšikana je a jak ji poznat, následně by se měl naučit, jak situaci kyberšikany řešit, a nakonec by si měl osvojit dovednosti, které mu umožní preventivně působit v oblasti kyberšikany. A jak vyplývá z výsledků mého výzkumného šetření, je třeba ještě posilovat první dvě úrovně vzdělávání učitelů, než budeme moci přistoupit k úrovni třetí, tedy prevenci kyberšikany, a začít ji u učitelů i aktivně monitorovat.

Závěr

Bakalářská práce se zaměřila na informovanost středoškolských učitelů Libereckého kraje o kyberšikaně. Měla ukázat, jak jsou učitelé v této problematice zběhlí, jestli se s kyberšikanou potýkali osobně a jak (by) danou situaci řešili. Dále se práce zaměřila na možnosti těchto pedagogů se v problematice kyberšikany vzdělávat.

Pro zodpovězení položených otázek jsem provedla dotazníkové šetření a rešerši programů, které jsou k problematice kyberšikany českým učitelům nabízeny. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 88 středoškolských pedagogů z Libereckého kraje, kteří řádně vyplnili a zaslali dotazník.

Téměř polovina středoškolských učitelů Libereckého kraje zná teoreticky problematiku kyberšikany, ale v reálné situaci se s kyberšikanou neumí vypořádat. Ukázalo se, že učitelé s delší pedagogickou praxí volí efektivnější postupy při řešení kyberšikany, naproti tomu jejich kolegové s nejkratší pedagogickou praxí kyberšikanu nejčastěji ignorují a doufají, že agresor s útoky přestane. Učitelé obecně nejeví velký zájem o další vzdělávání v problematice kyberšikany (kurzy, školení) a spíše dávají přednost informacím, které jsou pro ně snadno dostupné na internetu či v odborných publikacích a článcích. Daný stav je o to víc zarážející, že nabídka kurzů je poměrně bohatá a jejich dostupnost, z hlediska řady faktorů, je přijatelná.

Výsledky práce mě vedou k poznatku, že problematika kyberšikany, by z hlediska informovanosti učitelů, měla být povinnou součástí vzdělávání studentů učitelství na pedagogických fakultách. Učitelé, kteří jsou již v praxi, by neměli otálet a měli by se v dané problematice dále vzdělávat absolvováním vhodně zvoleného kurzu, ať už z důvodu jejich zájmu o téma nebo proto, že jsou garanty bezpečné výchovy a vzdělávání dětí ve školách.

Vedle dobré informovanosti učitelů je úspěch v boji s kyberšikanou založen také na komplexním přístupu školy, tedy i spolupráci samotných pedagogů, nikoli jen jejich počínání jakožto jednotlivců. V tomto ohledu bude třeba provést další bádání, která by pomohla osvětlit efektivní mechanismy spolupráce učitelů v rámci prevence a řešení kyberšikany ve školách.

Seznam literatury a zdrojů

1. BAUMAN, S., 2010. *Cyberbullying: What Counselors Need to Know*. Alexandria, VA: American Counseling Association. ISBN 978-15-562-0294-0.
2. BELSEY, B., 2013. *Cyberbullying: An Emerging Threat to the „Always On“ Generation* [online]. [vid. 2013-01-03]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
3. CAMPFIELD, D. C., 2006. *Cyber Bullying and Victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully/Victims* [online]. Dissertation. Missoula: The University of Montana. [vid. 2013-02-18]. Retrieved from: <http://etd.lib.umd.edu/theses/available/etd-12112008-120806/unrestricted/umi-umd-1107.pdf>
4. CENTRUM PRVOK PDF, UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI, 2013. E-Bezpečí – vzdělávací akce. In: *Projekt E-Bezpečí* [online]. © 2008-20013 [vid. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://vzdelavani.e-bezpeci.cz/>
5. CVLK, 2013. Aktuální kurzy. In: *Centrum vzdělanosti Libereckého kraje* [online]. © 2013 [vid. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.cvlk.cz/redakce/index.php?akce=evais&xuser=>
6. DEHUE, F., BOLMAN, C., VÖLLINK, T., 2008. Cyberbullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception. *CyberPsychology & Behavior*, vol. 11, no. 2, pp. 217-223. ISBN 1094-9313.
7. ECKERTO VÁ, L., DOČEKAL, D., 2013. *Bezpečnost dětí na internetu*. Vyd. 1. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3804-5.
8. FILECCIA, M., KIRCHNER, T., KIMMEL, B., LONZ, G., RACK, S., MELZER, G., BREHM, M., KOPF, B., [nedat.]. *Jak zvládnout kyberšikanu?* [online]. Praha: Online Safety Institute. [2013-04-03]. Dostupné z: <http://www.bezpecne-online.cz/finish/3-materialy-pro-ucitele/8-jak-zvladnout-kybersikanu>
9. GAJDOŠOVÁ, J., 2011. Zdravotní a psychické následky kyberšikan mezi dětmi a dospívající mládeží. In: *Projekt E-Bezpečí* [online]. 17. listopad 2011 [vid. 2013-01-26]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/355-zdravotni-a-psychicke-nasledky-kybersikany-mezi-detmi-a-dospivajici-mladezi>
10. HINDUJA, S., PATCHIN, J. W., 2010. Bullying, Cyberbullying and Suicide. *Archives of Suicide Research* [online], vol. 14, no. 3, pp. 206-221. [vid. 2013-01-13]. ISSN 1381-1118. Retrieved from: http://legacy.touro.edu/EDGRAD/EAC/docs/Hinduja_Article_2010.pdf

11. HRABAL, V., PAVELKOVÁ, I., 2010. *Jaký jsem učitel*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-755-8.
12. HULANOVÁ, L., 2012. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Vyd. 1. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-545-9.
13. KAVALÍR, A., ed., 2009. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele* [online]. Vyd. 1. Plzeň: Člověk v tísni. ISBN 978-80-86961-78-1.
14. KOWALSKI, R. M., LIMBER, S. P., AGASTON, P. W., 2008. *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age*. Malden. MA: Blackwell. ISBN 978-1-4443-3481-4.
15. KREJČÍ, V., KOPECKÝ, K., 2009-2010. *Nebezpečí elektronické komunikace: Zpráva z výzkumného šetření* [online]. Olomouc. [vid. 2013-03-02]. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/1-nebezpei-elektronicke-komunikace-1-2009-2010
16. KYRIACOU, C., 2012. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0052-9.
17. LENHART, A., MADDEN, M., 2007. *Teens, Privacy & Online Social Networks* [online]. Washington: Pew Internet & American Life Project. [vid. 2013-03-03]. Retrieved from: http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2007/PIP_Teens_Privacy_SNS_Report_Final.pdf.pdf
18. LI, Q., 2006. Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International*, vol. 27, no. 2, pp. 157-170. ISSN 0143-0343.
19. MACEK, P., 2003. *Adolescence*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
20. MINIMALIZACE ŠIKANY, 2008. Mohu si objednat. In: *Minimalizace šikany – Informační portál o šikaně na školách* [online]. © 2008 [2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/mohu-si-objednat>
21. [MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY], [2008]. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [vid. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>
22. NÁRODNÍ CENTRUM BEZPEČNĚJŠÍHO INTERNETU, 2013. Vzdělávání – SaferInternet.cz. In: *Saferinternet.cz* [online]. [2013-04-13]. ISSN 1803-9219. Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/vzdělavani/index.php>

23. *Národní institut pro další vzdělávání* [online]. [vid. 2013-04-13]. Dostupné z:
<http://www.nidv.cz/cs/>
24. NÚV, 2013. *Vzdělávání v ČR*. In: *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. © 2011-2013 [2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr>
25. PRŮCHA, J., 1995. *Pedagogický výzkum: uvedení do teorie a praxe*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 807-1841-323.
26. ROGERS, V., 2011. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-984-2.
27. ROYAKKERS, L., 2000. The Dutch Approach to Stalking Laws. *California Criminal Law Review* [online], vol. 3. ISSN. Dostupné z:
<http://boalt.org/CCLR/v3/v3royakkers.PDF>
28. ŠKOLY ONLINE, 2013. *Střední školy – Liberecký kraj*. In: *Střední školy – Seznam středních škol* [online]. © 2002-2013 [2013-04-03]. Dostupné z:
<http://www.stredniskoly.cz/seznam-skol/liberecky-kraj/>
29. THEIA – OBČANSKÉ SDRUŽENÍ, 2009. *Kyberšikana a její dopady na dnešní společnost – úvod do problematiky*. In: *THEIA – Občanské sdružení* [online]. © 2009 [2013-04-19]. Dostupné z: <http://www.theia.cz/vzdelavaci-a-preventivni-programy/akreditovane-kurzy-pro-socialni-oblast/kybersikana-a-jeji-dopad-na-dnesni-spolecnost-uvod-do-problematiky.htm>
30. TUL, 2009. *Předměty*. In: *Portál Technické univerzity v Liberci* [online]. © 2009 [2013-04-13]. Dostupné z: <http://stag-new.tul.cz/wps/portal/>
31. VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., eds., 2011. *Pedagogika pro učitele*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3357-9.
32. VAŠUTOVÁ, M., a kol., 2010. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-729-39920-8.
33. Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 2013-04-03]. Dostupné z:
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=60323&fulltext=t=&nr=317~2F2005&part=&name=&rpp=15#local-content>
34. WILLARD, N. E., 2007. *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and mistreatment*. Champaign, ILL: Research Press. ISBN 978-08782-253-78.

35. YBARRA, M., ESPELAGE, D. L., MITCHELL, K. L., 2007. The Co-occurrence of Internet Harassment and Unwanted Sexual Solicitation Victimization and Perpetration: Associations with Psychosocial Indicators. *Journal of Adolescent Health*, vol. 41, no. 6, pp. 31-41. ISSN 1054-139X.
36. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 2013-02-03]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=561~2F2004&part=&name=&rpp=15#seznam>
37. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 2013-02-03]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=563~2F2004&part=&name=&rpp=15#seznam>
38. Zákon č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. [vid. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=59741&fulltext=&nr=72~2F2005&part=&name=&rpp=15#local-content>

Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazník

Příloha 1 – Dotazník

Vážení učitelé, vážené učitelky, jsem studentkou Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TUL a v rámci své bakalářské práce provádím výzkumné šetření zabývající se problematikou kyberšikany. Touto formou bych Vás chtěla požádat o vyplnění níže uvedeného dotazníku. Vyplnění dotazníku Vám zabere cca 10-15 minut. Vyplnění dotazníku je anonymní a získaná data budou použita pouze pro účely mé bakalářské práce. Děkuji Vám za spolupráci.

Kateřina Nawratovitzová

1) Který z uvedených výroků podle Vás nejlépe vystihuje pojem *kyberšikana*? (Zakroužkujte jednu odpověď.)

- a) Kyberšikana je forma manipulování člověka pomocí reklamy.
- b) Kyberšikana je forma pracovního nátlaku ze strany nadřízeného.
- c) Kyberšikana je forma ubližování člověku skrze komunikační technologie.
- d) Kyberšikana je forma pronásledování člověka.

2) Popište alespoň tři konkrétní příklady kyberšikany.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3) V čem se podle Vás kyberšikana odlišuje od běžné šikany?

.....

.....

.....

4) Byl/a jste někdy požádán/a o pomoc obětí kyberšikany? (Zakroužkujte jednu odpověď.)

- a) Ano
- b) Ne

5) Máte osobní zkušenost s řešením kyberšikany? (Zakroužkujte jednu odpověď.)

a) Ano (*Stručně popište, jak jste ji řešil/a.*)

.....
.....
.....

b) Ne (*Stručně popište, jak byste ji řešil/a.*)

.....
.....
.....

6) V čem podle Vás tkví nebezpečnost kyberšikany?

.....
.....
.....

7) Zajímáte se o problematiku kyberšikany? (Zakroužkujte jednu odpověď.)

a) Ano (*Pokračujte otázkou č. 8.*)

b) Ne (*Pokračujte otázkou č. 11.*).

8) Kde jste získal/a informace o kyberšikaně? (Je možné zakroužkovat i více odpovědí.)

a) Navštívil/a jsem seminář z vlastní iniciativy (*Pokračujte otázkou č. 9.*)

b) Navštívil/a jsem seminář, který mi byl doporučen (*Pokračujte otázkou č. 9.*)

c) Navštívil/a jsem seminář, na který mě vyslala škola (*Pokračujte otázkou č. 9.*)

d) V odborné literatuře a/nebo článcích (*Pokračujte otázkou č. 11.*)

e) Na internetu (*Pokračujte otázkou č. 11.*)

f) Jiným způsobem (*Popište.*)

.....
.....

9) Byl pro Vás seminář přínosný? (Zakroužkujte jednu odpověď.)

a) Ano (*Pokračujte otázkou č. 11.*)

b) Ne (*Pokračujte otázkou č. 10.*)

10) Zúčastnil/a byste se jiného semináře zaměřeného na problematiku kyberšikany? (Zakroužkujte jednu odpověď.)

- a) Ano
- b) Ne

11) Jste: (Zakroužkujte jednu odpověď.)

- a) Žena
- b) Muž

12) Kolik Vám je let? (Vypište číslicemi.)

.....

13) Kolik let učíte ve středním školství? (Vypište číslicemi.)

.....

14) Ve kterém městě se nachází střední škola, ve které působíte? (Vypište slovy.)

.....